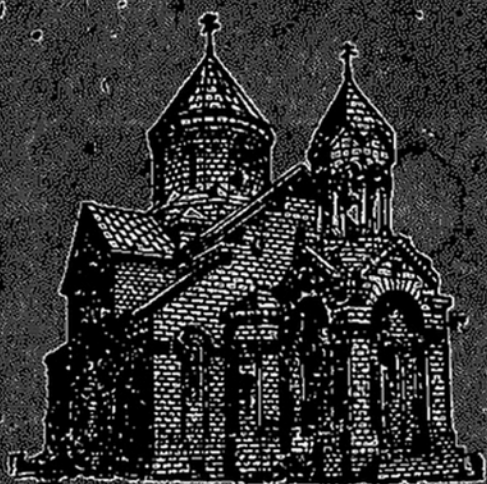

ՅՈՎԼՆԱՆ ՅՈՎԶԱՆՆԻՍՏԱՆ

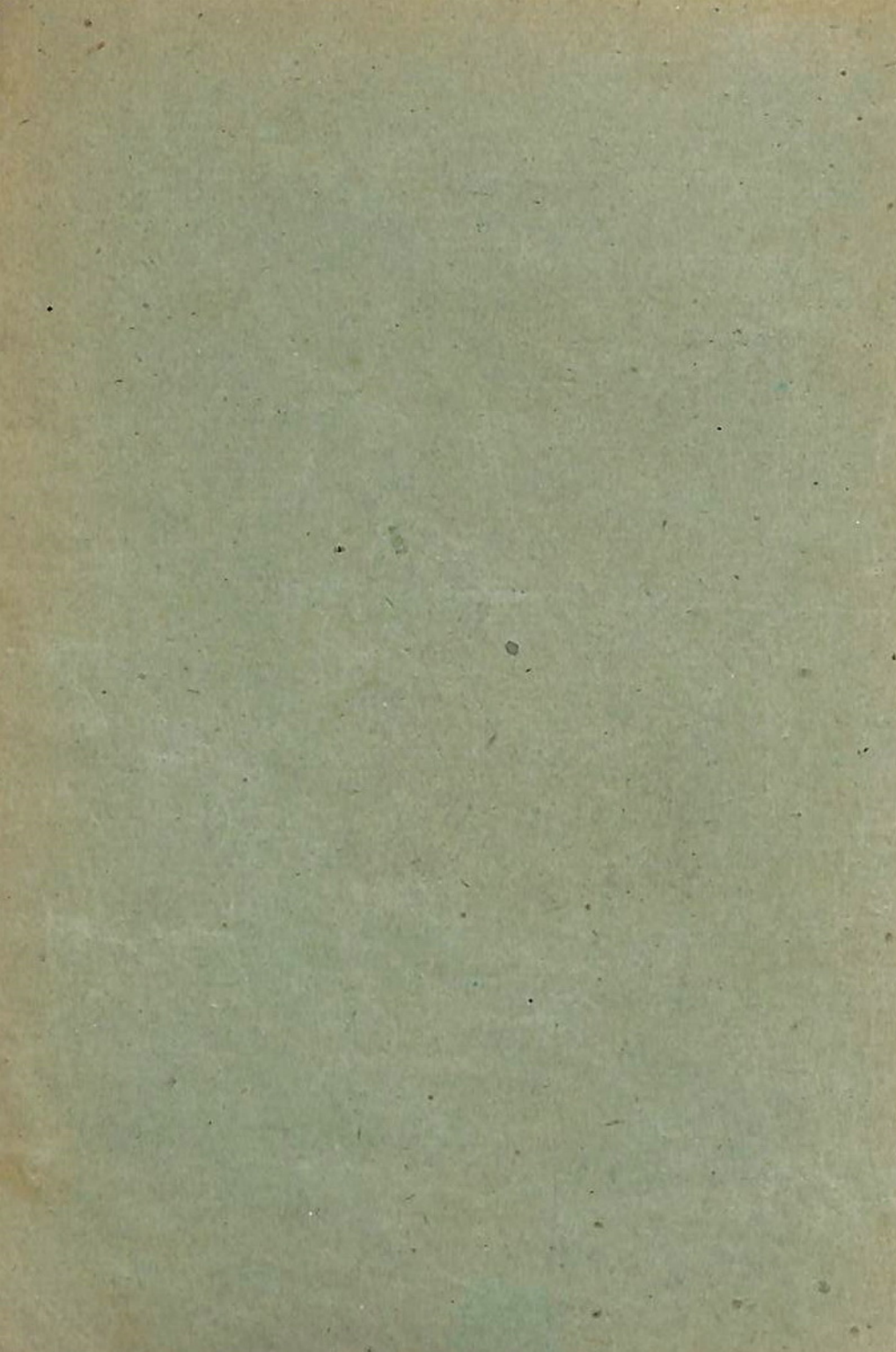
Գ. ԳԻՐԲ

ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ՇՐՋԱՆ

Բ. ՅԱՆՏՈՒԲԻՆՆ

Եզրբան՝ ՍՈՎԵՏ-ՄՍԿՈՎ ԳԻՒՂԻ
1948

ՅՈՎՆԱՆ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍԵԱՆ

Գ. ԳԻՐՔ

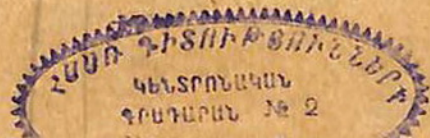

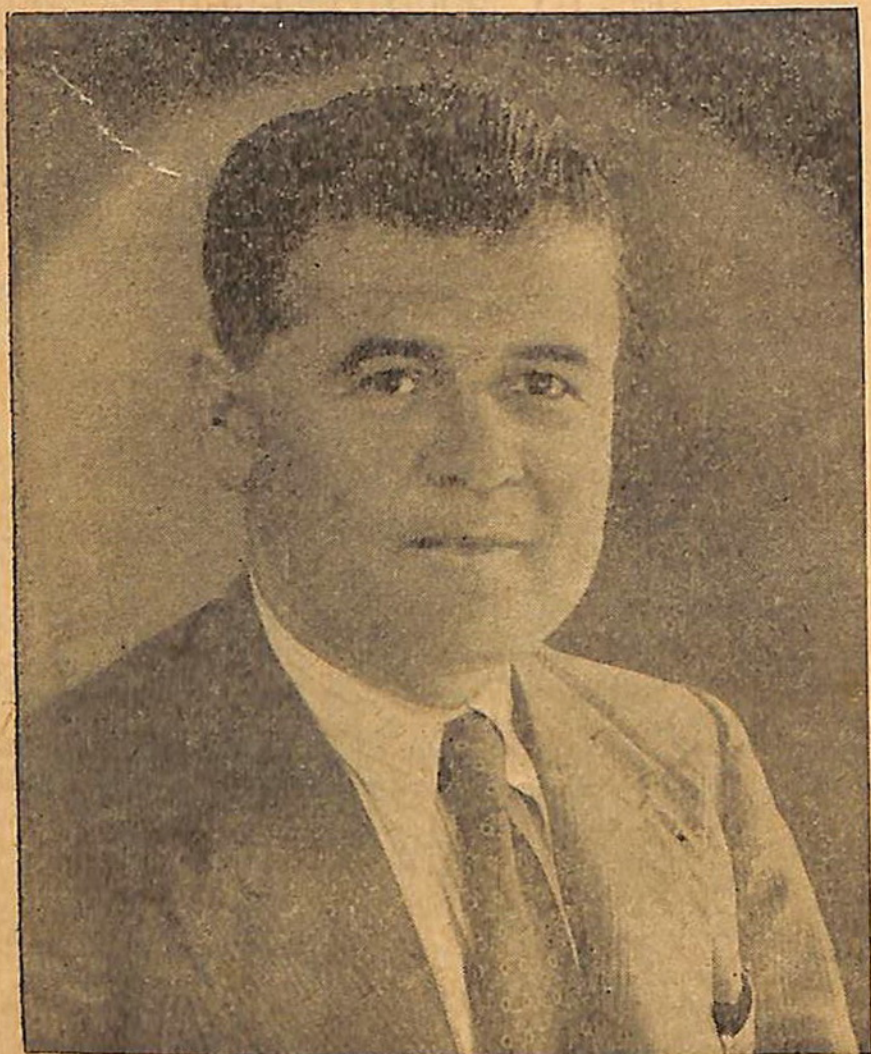
ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ՇՐՋԱՆ

Բ. ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Յապրան ՍՍՀՍԿ-ՄԵՍՐՈՂ ԳՐԱԴԱՐԱՆ

1945

ՎԱՂԱՄԵՌ ՇԵՂԻՆԱԿԸ

ՈՂԲԱՑԵԱԼ ՅՈՎՆԱՆ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍԵԱՆ

1897 - 1943

61.75

0 00

արժանի

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԵՐԿՈՐՐԻ ՏՊԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԱՌԹԻ

Ընդունելութիւնը՝ որուն արժանացաւ իր հինգ հասորներէ բաղկացեալ կօնքի դասագիրքերու շարքը, վաղամեռ հեղինակին երջանկութեան աղբիւր մը դարձած էր: Ան արդէն ձեռնարկած էր սրբագրել ու հոխացնել զանոնք նոր տպագրութեանց համար:

Իսկ հիմա որ Գ. գիրքը ամբողջովին սպառած է, քէ մեզի եղած դիմումներուն զոհացում տալու եւ քէ հանդուցեալ հեղինակին գործը կենդանի պահելու համար, կը ձեռնարկենք այս գիրքին երկրորդ տպագրութեան:

Ներկայ հասօրը կը տպագրուի հեղինակին կողմէ սրբագրեալ օրինակէ մը: Յառաջիկային կը տպագրուին նաեւ միւս հասօրները, նոյնպէս սրբագրեալ եւ հոխացեալ, որոնց կրկին հրատարակութեան իրաւունքը կը վերապահենք մեզի:

Կը յուսանք որ հեղինակին յարգելի պատշօնակիցները պիտի գնահատեն այս աշխատանքը:

ՏԻԿԻՆ ՆՈՒԱՐԴ Յ. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍԵԱՆ

ՀԵՂԻՆԱԿԻՆ ԶԵԿՈՅՑԸ

ԱՌԱՋԻՆ ՏՊԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԱՌԹԻ

Մեր նախորդ գիրքով մինչեւ Քրիստոսի յարութիւնը ուսումնասիրած էինք: Այս գիրքով առաքելներէն կը սկսինք եւ կը վերջացնենք եկեղեցիին յաղթանակով: Անկէ վերջ կը հետեւինք մեր սրբազան առաքելներուն եւ ամփոփ կերպով կուսանք անոնց կեանքն ու գործը Հայաստանի մէջ: Յետոյ ընդհանուր ակնարկ մը նետելէ վերջ առաջին եւ երկրորդ լուսաւորիչներու միջեւ գրքերու մասին պարապութեանը վրայ, կ'անցնինք Ս. Գրիգորի եւ իր թոռներուն համառօտ պատմութեանը:

Այս առթիւ մեր ջանքն է եղած վեր հանել Ս. Սահակի եւ Ս. Մեսրոպի դերը հայ եկեղեցւոյ կազմակերպութեան մէջ:

Այս գիրքին մէջ եւս շարականներ եւ աղօթքներ դրինք:

Յուշով եմ թէ յարգելի պատշոնակիցներս պիտի փառաբանեն իմ այս համեստ ձեռնարկը: Եւ ես՝ սրտապնդրուած անով, պիտի կարենամ յառաջիկային ի լոյս ընծայել յաջորդ Դ. եւ Ե. գիրքերը՝ որոնք պատրաստուած են արդէն:

Կ Ր Օ Ն Ք

Գ. Գ Ի Ր Ք

ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ՇՐՋԱՆԷՆ ՄԻՆՁԵՒ
Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱԽՈՐԻԶ ԵՒ ԻՐ ԹՈՌՆԵՐԸ

Ա. ԴԱՍ

Եմմատուսի ճամբունն վրայ

Յիսուսի յարութիւնն առած օրը՝ աշակերտներէն
երկուքը Երուսաղէմէն Եմմատուս կ'երթային։ Ասոնք ի-
րարու կը պատմէին օրուան հրաշալի դէպքի մասին ի-
րենց լսածները։ (Ասոնցմէ մէկը Կղէովպասն էր, Յով-
սէփ աստուածահօր եղբայրը)։ Այդ միջոցին Յիսուս ա-
նոնց մօտենալով սկսաւ անոնց հետ միասին ճամբուն
շարունակել։ Աշակերտները չճանչցան Յիսուսը և
սկսան օրուան մեծ դէպքը անոր ալ պատմել։

— Մեզմէ ոմանք, ըսին աշակերտները, այս առա-
ւօտ դերեզման գացին ու ճիշդ կիներու ըսածին պէս
գտան զայն։

Յիսուս այս ամէնը մտիկ ընելէ վերջ, ըսաւ.

— Ի՞նչու մարգարէներուն գուշակութեան չէք

Յմամուսի ճամբուն վրայ

հաւատար: Անոնք չ'են ըսած թէ Քրիստոս պիտի չար-
չարուի, խաչուի, մեռնի, թաղուի ու երեք օրէն յա-
րութիւն առնէ: Յետոյ սկսաւ իր մասին գրուածները
բացատրել:

Երբ գիւղին մօտեցան, Յիսուս այնպէս ձեւացուց
թէ ինք ա'լ աւելի հեռուն պիտի երթայ: Բայց աշա-
կերաներու խնդրանքին վրայ անոնց հետ մնաց: Ծաշի
միջոցին հացը առաւ օրհնեց, կտրեց ու անոնց տուաւ:
Աշակերտները անմիջապէս ճանչցան Յիսուսը, բայց Ան
արդէն աներեւոյթ եղած էր:

Երկու ճամբորդները՝ ճաչերնին կէս ձգած. Երու-
սաղէմ վերադարձան: Ասոնք ուղղակի առաքեալներու
հաւաքավայրը երթալով իրենց պատահածը մանրամաս-
նօրէն պատմեցին: Այս խօսակցութեան ընթացքին
վախերնուն դուռը ամուր մը գոցեր էին:

Նոյն իրիկունը Յիսուս՝ մէկէն, անոնց մէջտեղը կե-
ցած, ըսաւ:

— Խաղաղութիւն ձեռի :

Առաքեալները վախնայ սկսան, կարծեցին թէ ոգի մը կը տեսնեն: Յիսուս անոնց միտքը հասկնալով ըսաւ.

— Ինչո՞ւ կը վախնաք, ոգին միա ու ոսկոր չունենար, տեսէք ես ունիմ: Այս ըսելէ վերջ ձեռքերն ու ոտքերը ցոյց տուաւ անոնց:

Որպէսզի սարսափնին փարատէ, հարցուց.

— Ուտելիք ունի՞ք:

Առաքեալները մեղր և ձուկ գրին անոր առջեւը:

Ճաշը աւարտելէ վերջ խօսք առնելով, սկսաւ անոնց բացատրել իր մասին գրուած բոլոր գրութիւնները: Յետոյ աւելցուց. «Ինչպէս որ Հայրս զիս զրկեց, ինծի ամէն իշխանութիւն տալով, այնպէս ալ ես ձեզ պաշտօն կուտամ աշխարհի ամէն կողմը երթալու և քարոզելու» Այս ըսելէ վերջ անոնց վրայ կը փչէ ըսելով. «Սուրբ Հոգին ընդունեցէք, հոգինիդ սուրբ ըլլայ»:

Վկայութիւններ

Զարբիք փառք իմ, զարբիք եւ ես զարբեայց առաւօտուց ... Ընդ երեկոյս հանգիցեն լալիք, յառաւօտ եղիցի ուրախութիւն:

ՀԱՐՑՈՒՄՆԵՐ

Յիսուսի յարութիւն առած օրը երկու առակերտներ ուր կ'երթային: Ո՞վ հանգիպեցաւ անոնց: Ի՞նչ պատեցին: Անճափօք ի՞նչ քսաւ: Ճաշ տեսն ի՞նչ պատահեցաւ: Ո՞ւր գացին: Հոն ի՞նչ պատահեցաւ:

Բ. ԴԱՍ

Թովմաս Առաքեալ. Յիսուս Բ. անգամ կ'երեւայ աշակերտներուն

Քրիստոս երբ առաքեալներուն երեւցաւ, Թովմաս առաքեալը կը բացակայէր։ Անոր վերադարձին քնկերները ուրախութեամբ Յիսուսի իրենց երեւնալը և անոր հետ ունեցած խօսակցութիւնն ին մանրամասնօրէն պատմեցին։ Թովմաս հաւատաց և ըսաւ.

— Մինչեւ որ դամբրուն տեղը չջափեմ եւ մատս անոր կողը չխոթեմ, չեմ հաւատար։

Այս դէպքէն ութ օր ետքը, երբ առաքեալները դարձեալ հաւաքուած էին, Յիսուս մէկէն անոնց մէջտեղը կենալով Թովմասին ըսաւ.

— Թովմա՛ս, անհաւատ մի ըլլար, եկուր դամբրուն տեղը շօշափէ և մատդ ալ կողս խոթէ՛։

Թովմաս յուզուած, Յիսուսի առջեւ ծունկի գալով ըսաւ.

— Տէրս և Աստուածս։

— Դուն տեսար ու այնպէս հաւատացիր, ըսաւ Յիսուս, բայց երանի անոնց որոնք առանց զիս տեսած ըլլալու պիտի հաւատան ինծի։

Այս դէպքէն քանի մը օր ետքը՝ երբ առաքեալները Յիսուսի հրամանով Գեննեսարէթի լճին եզերքը կը գտնուէին, այնտեղ Տէրը իրենց երեւցաւ և միասին

Յիսուս եւ Թովմաս առաքեալ

Ճաշեց, Ճաշէն վերջ խօսքը այս անգամ Պետրոս առաքեալին ուղղեց.

— Սիմոն, Յովնանու որդի, կը սիրե՞ս զիս:

— Այո՛, Տէր, պատասխանեց Պետրոս:

— Ուրեմն ոչխարներս արածէ, ըսաւ Յիսուս:

Բիշ յետոյ կրկին անգամ հարցուց.

— Սիմոն, Յովնանու որդի, կը սիրե՞ս զիս:

— Այո՛, Տէր, գիտես որ կը սիրեմ, պատասխանեց Պետրոս:

— Ուրեմն ոչխարներս արածէ, ըսաւ Յիսուս:

Երրորդ անգամ՝ դարձեալ հարցուց Յիսուս.

— Սիրմոն, Յովնանու որդի, կը սիրե՞ս զիս :

Պետրոս շատ տխրեցաւ, երբ միեւնոյն հարցումը Տէրը երրորդ անգամ ըլլալով իրեն ուղղեց :

— Տէր, ըսաւ Պետրոս, դուն ամէն բան զիտես, զիտես նաեւ թէ ես զքեզ կը սիրեմ :

— Ոչխարներս արածէ, ըսաւ Յիսուս :

Եւ ահա այսպէս Յիսուս Պետրոսը իր առաքելական պաշտօնին մէջ վերահաստատեց երեք անգամ անոր հաւատքը փորձելէ վերջ :

Ասկէ վերջ Յիսուս երկու անգամ ալ երեւցաւ Կափառնայումի մէջ. մէկը Գալիլիոյ ծովեզերքը, ուր առաքելները Յիսուսի հրամանով հրաշալի ձկնորսութիւն մը ըրին, իսկ միւսը երանութեանց լերան վրայ, ուր իրենց ամէն իշխանութիւն տուաւ :

ՀԱՐՑՈՒՄՆԵՐ

Աւակերտները թովմասին ի՞նչ պատմեցին: Թովմաս ի՞նչ ըսաւ: Յիսուս երեւնալով խօսք որո՞ւն ուղղեց: Ի՞նչ ըսաւ Թովմաս: Յիսուս Պետրոսի ի՞նչ հարցուց: Քա՞նի անգամ: Պետրոս վերջին անգամ ի՞նչ պատասխանեց: Յիսուս ի՞նչո՞ւ այս հարցումները ուղղեց Պետրոսի:

Գ. ԴԱՍ

Համբարձումը

Յիսուս յարութիւն առած օրն իսկ Մարիամ Մագդաղենացիին, իւղաբեր կիներուն և Պետրոս առաքեալին երեւնալէ վերջ՝ Եմմատուի ճամբուն վրայ ինքզինքը յայտնեց երկու աշակերտներուն, որոնք Երուսաղէմէն գործով այդ քաղաքը կ'երթային։

Անկէ վերջ շատ անգամներ երեւցաւ աշակերտներուն. ճաշեց անոնց հետ և իրենց պաշտօնին գործադրութեան համար զանազան հրահանգներ տուաւ։

Քառասուներորդ օրը դարձեալ երեւցաւ աշակերտներուն, և պատուիրեց անոնց Երուսաղէմէն չհեռանալ, մինչեւ որ Ս. Հոգիէն պէտք եղած ուժն ու ներշնչումը չընդունին։

— Յովհաննէս Մկրտիչ ջուրով կը մկրտէր, բայց դուք Ս. Հոգիով պիտի մկրտուիք, ըսաւ անոնց։ Յետոյ իրեն հետը առած՝ Զիթենեաց լեռը բարձրացաւ։ Հոս իր խօսքերը աշակերտներուն ուղղելով ըսաւ.

— Երբ Ս. Հոգին ձեր վրայ իջնէ, զօրացած՝ վրկաներս պիտի ըլլաք մինչեւ աշխարհիս ծայրերը։ Ինչպէս որ Հայրս զիս զրկեց ամէն իշխանութիւն տալով ինձի, ես ալ զձեզ կը զրկեմ։ Գացէ՛ք, քարոզեցէ՛ք ամէնուն, և մկրտեցէք Հօր, Որդիին և Ս. Հոգիին անունով։ Եւ ես ձեզի հետ պիտի ըլլամ ամէն օր՝ մինչեւ աշխարհի վերջը։

Այս խօսքերէն վերջ ձեռքերը վերցուց, օրհնեց զանոնք և սկսաւ կամաց կամաց դէպի երկինք բարձրանալ։ Առաքեալները ապշած և տրտմած կը դիտէին

այս հրացալի երեւոյթը, մինչեւ որ ամպ մը ծածկեց
Յիսուսը իրենց աչքերէն։ Սակայն առաքեալներու
յափշտակութիւնը երկար չտեւեց, ճերմակ հազած եր-
կու հրեշտակներ անոնց երեւնալով ըսին.

Հարբարձումը

— Ո՛վ Գալիլիացիներ, ինչո՞ւ այդպէս զարմացած
կը նայիք։ Այս որ ձեզմէ բաժնուեցաւ որ մը նոյն
փառքով դարձեալ պիտի գայ։

Աշակերտները՝ Յիսուսի պատուէրին համաձայն, ե-
րուսաղէմ իջան և վերնաւան մէջ սպասեցին մխիթա-
րիչ Ս. Հոգիին։

Այս տօնը Չատիկէն քառասուն օր ետքը՝ Ապրիլ
30էն մինչեւ Մայիս 3 կը հանդիպի:

Վկայութիւններ

Համբարձաւ Աստուած օրհնութեամբ եւ Տէր մեր
ձայնիւ փողոյ...: Ել ի բարձունս: Գերեաց զգերու-
քիւն: Սաղմոս ԽԶ:

Նսցի եւ ժրեացէ ի վերայ արոոյ իւրոյ եւ եղի-
ցի Բահանայ ընդ աշմէ նորա: Զափարիա Զ. 13:

ՀԱՐՅՈՒՄՆԵՐ

Յիսուս վերջին անգամ ո՛ւր տալաւ առակերտներ:
Ի՞նչ րսաւ հոն: Ի՞նչ իօխանութիւն տուաւ անոնց: Յե-
տոյ ի՞նչ րաւ: Որո՞նք երեւցան իրենց եւ ի՞նչ ըսին:
Առակերտներ ո՛ւր վերադարձան:

ՇԱՐԱԿԱՆ

Համբարձաւ Տէրն մեր յերկինս տօնով աշակերտացն
ճատարուի ի Բաղաֆիդ Երուսաղէմ, մինչեւ զգննուցուի
գորութիւն ի բարձանց:

Միաբանեալ սուրբ առաքեալն միախոհ եւ միա-
կրօն, միաբան նաւէին ի սուրբ վերնատանն, եւ ալն ու-
նէին զայլատեան Սուրբ Հօգւոյն:

Յանկարծի եկաւ ի նմանութիւն յուսոյ փայլման, եւ
եկեալ բնակեցաւ ի սուրբ առաքեալսն. մինչդեռ նաւէին
ի սուրբ վերնատանն:

Դ. ԴԱՊ

Ս. Հոգիին Գալուստը

Պենտեկոստէի օրը՝ առաքեալները, Ս. Կոյս Մարիամը, եօթանասունը երկու աշակերտները և իւղաբեր կինները վերնատան մէջ նստած Մխիթարիչին կը սպասէին։ Որպէսզի իրենց թիւը լրանայ, Յուդայի տեղ վիճակով, Մատթիան առաքեալ ընտրեցին։

Այսպէս, մինչ անոնք կ'աղօթէին, յանկարծ երկինքէն սաստիկ հովի նման ձայն մը լսուեցաւ որ ամբողջ վերնատունը լեցուցաւ։ Ամէնուն գլխուն վրայ կրակէ լեզուներ երեւցան։ Ամէնքն ալ Ս. Հոգիով լեցուած սկսան աշխարհի ծանօթ բոլոր լեզուները խօսիլ։

Ս. Հոգիին Գալուստը

Հրեաներուն համար Պենտեկոստէն նուիրական օր մըն էր։ Ան Եգիպտոսէն փախուստնին և Սինայի լեւրան վրայ տասնաքանեան իրենց տրուելը կը յիշեցնէր։ Բայց գլխաւոր արարողութիւնը նոր հունձքին երախայրիքը նուիրելու և ճաշակելու օրէնքն էր, որուն համար այդ օրը Տօն Երախայրեաց Հնձոց կը կոչէին։ Այդ օրը, ուր որ Հրեայ կար, կ'աշխատէր Երուսաղէմ գտնուել, ընդհանուր գոհաբանութեան մասնակից ըլլալու համար։ Այդ զանազան երկիրներէ եկած ժողովուրդները զարմանքով կը լսէին իրենց երկիրներուն բարբառները առաքելներուն բերնէն։ Այդ զարմանքը սակայն չուտով փարատեցաւ։ Պետրոս առաքեալ տաքի ելլելով սկսաւ խօսիլ։

— Ինչո՞ւ կը զարմանաք, ո՞վ Իսրայէլացիներ, այս հրաշքը որ կը տեսնէք կատարումն է այն մարգարէութեան որ կ'ըսէ. «Ժամանակ մը պիտի գայ որ իմ հոգիս ամէնուր վրայ պիտի սփռեմ և ձեր զաւակները պիտի մարգարէանան»։ Ահա այդ ասացուածքին իրականացումն է որ կը տեսնէք մեր վրայ։ Այն Յիսուսը՝ որ ձեզմէ ոմանք խաչով սպաննեցին, յարութիւն առած է։ Ան է որ ղրկեց այս շնորհքը և մենք Անոր վկաներն ենք։

Այդ օրը երեք հազար հոգի հաւատացին և մկրտուեցան։

Այս տօնը Մայիս 10 էն մինչեւ Յունիս 13 կը հանդիպի։

ՀԱՐՑՈՒՄՆԵՐ

Առաքեալները Յուդայի տեղ ո՞վ ընտրեցին։ Ս. Հոգին ո՞ր ժամուն իջաւ։ Ի՞նչ նշաններ երեւցան։ Այս ձայնը քաղաք լսուեցա՞ւ։ Իրենց շուրջը հաւաքուած ժողովուրդը ի՞նչ զարմանալի երեւոյթ կը տեսներ անոնց վրայ։ Ո՞վ է ուր այդ երեւոյթը բացատրեց։

Ե. ԴԱՍ

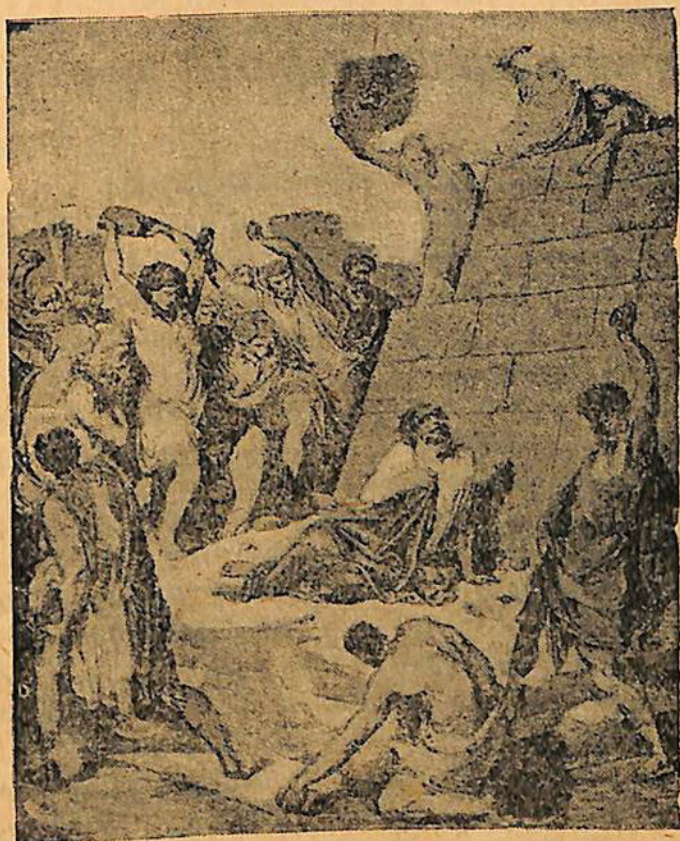
Ս. Ստեփաննոս Նախապկայ

Առաքելները նախապէս եկեղեցւոյ նիւթական և բարոյական բոլոր գործերը իրենք կը կատարէին: Ինչ որ ունէին՝ հասարակաց էր: Միասին կը ճաշէին և կ'աղօթէին: Բայց երբ հաւատացեալները շատցան, առիպուեցան անոնց մէջէն եօթը օգնականներ ընտրել: Անոնց մէջէն ամենէն գործունեան և համարձակախօսը Ս. Ստեփաննոսն էր: Հրեաները տեսնելով Սուրբին համարձակախօսութիւնը և գործած հրաշքները, խորհեցան զայն մէջտեղէն վերցնել: Բայց երբ տեսան թէ անոր հետ վիճելով և կամ դատարան կանչելով չպիտի կրնան մահուան արժանի յանցանք մը վերադրել, ուրիշ կերպ մը խորհեցան: Աշխատեցան սուտ վկաներով հաստատել թէ Ս. Ստեփաննոս տաճարին և Մովսէսական օրէնքին դէմ կը հայնոյէ:

Ս. Ստեփաննոս ոչ միայն ինքզինքը արդարացուց, այլեւ՝ անոնց կեղծուորութիւնը երեսնուն տուաւ: Ասոր վրայ՝ ա'լ աւելի կատղած, քաշկռտելով քողաքէն դուրս հանեցին և հոն քարկոծելով մեռցուցին: Սուրբը այդ միջոցին իր վրայ քար նետողներուն համար կ'աղօթէր:

Ս. Ստեփաննոս Նախապկայ ալ կը կոչուի, որովհետեւ Քրիստոսի անունով առաջին անգամ նահատակուողը ինք եղաւ:

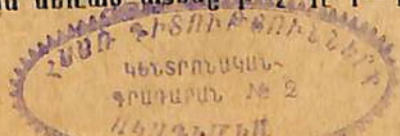
Մեր եկեղեցին յատուկ շարական և օր ունի այս սուրբին համար: Այդ օրը սարկաւագներուն տօնն է:

Ս. Ստեփաննոս Նախավկայ

ՀԱՐՑՈՒՄՆԵՐ

Ո՞վ էր Ս. Ստեփաննոս: Ի՞նչ պիտի բլլար սարկա-
ւազներուն պատօսը: Նախապէս որո՞նք կը կատարէին:
Ինչո՞ւ զինքը հալածեցին: Ինչո՞ւ բռնութեան դիմեցին:
Ստեփաննոս մեռած ասեց ի՞նչ կը խնդրէր Աստուծակ:

2. ԴԱՍ

Եթովպացի Զօրավարին դարձը

Ստեփաննոսի մահէն վերջ առաքեալները ցիր ու ցան եղան։ Փելիպպոս առաքեալ ալ Սամարիա անցնելով հոն սկսաւ քարոզել։

Ժողովուրդը մեծ ռարախութեամբ ընդունեց զինքը, որովհետեւ դիւահարները, անդամալոյծները և կաղերը կը բժշկէր։

Այս քաղաքին մէջ Սիմոն անուկով մոգ մը կար որ իր մոգութիւններով ժողովուրդը կ'ապշէցնէր։ Բայց երբ Փելիպպոսին հաւատացին՝ որ Յիսուս Քրիստոսի անուկով կը խօսէր, այր և կին ամէնքն ալ մկրտուեցան։

Երուսաղէմի մէջ երբ լսեցին թէ Սամարիոյ մէջ Աստուծոյ խօսքը հետզհետէ կը տարածուի, Պետրոսը և Յակոբոսը հոն ղրկեցին։ Ասոնք իրենց ձեռքերը դրին նորադարձներուն վրայ և Աստուծոյ Ս. Հոգին անոնց վրայ իջաւ։

Սիմոն մոգը երբ տեսաւ թէ առաքեալները իրենց ձեռքը որուն վրայ որ դնեն Ս. Հոգին կ'իջնէ անոր վրայ, ինքն ալ մօտեցաւ առաքեալներուն և զրամ առաջարկելով ըսաւ։

— Ինձի ալ իշխանութիւն տուէք որպէսզի որուն վրայ որ ձեռքս դնեմ անոնք Ս. Հոգին ստանան։

Բայց Պետրոս զայն յանդիմանեց ըսելով.

— Քու դրամդ քեզի ըլլայ, Աստուծոյ պարգեւը ստակով չի գնուիր։ Քու չար ճամբայէդ դարձի եկուր, Աստուծոյ աղաչէ գուցէ ներուին յանցանքներդ։

Փելիպպոս՝ Տիրոջը հրամանով, Գազա իջաւ քարո-

զելու: Ճամբան Եթովպացի զօրավարի մը հանդիպեցաւ որ կառքի մը մէջ Երուսաղէմէն կը վերադառնար:

Ս. Հօգին Փիլիպպոսին հրամայեց որ կառքին մօտենայ: Առաքեալը՝ երբ կառքին մօտեցաւ, մէկը տեսաւ որ նստած Ս. Գիորք կը կարդար:

— Տէ՛ր, հարցունց Փիլիպպոս, կարդացածդ կը հասկնա՞ս:

— Ի՞նչպէս կրնամ հասկնալ երբ մէկը չբացատրէ զայն: Եւ յետոյ իրեն քովը հրաւիրեց որ բացատրէ:

Զօրավարը Եսայի Մարգարէէն սա հատուածը կը կարդար. «Ոչխարի պէս մորթուելու տարուեցաւ և զինքը խուզողին առջեւ գառնուկի մը պէս համր մընաց ... և այլն»:

Եթովպացին խնդրեց որ բացատրէ մարգարէին այս խօսքը:

Փիլիպպոս՝ խօսք առնելով, Յիսուս Քրիստոսը քարոզեց: Եւ երբ աղբիւրի մը քով հասան՝ Եթովպացին ջուրը տեսնելով ըսաւ.

— Ահա ջուրը, ի՞նչն է որ զիս կ'արգիլէ մկերտուելէ:

Եթէ բոլոր սրտովդ կը հաւատաս Յիսուս Քրիստոսի արգելք մը չկայ, պատասխանեց Փիլիպպոս:

— Կը հաւատամ որ Յիսուս Աստուծոյ Որդի է, պատասխանեց զօրավարը:

Անմիջապէս կառքէն վար իջնելով մկրտուեցաւ:

ՀԱՐՅՈՒՄՆԵՐ

Ս. Ստեփաննոսի մահէն վերջ առաքեալները ի՞նչ եղան: Փիլիպպոս ո՞ր անցաւ, ո՞վ կուր հոն եւ ի՞նչ կ'ընէր: Մոզր ի՞նչ առաջարկեց: Առաքեալը ի՞նչ ըսաւ: Փիլիպպոս Գաղայի նամբուն վրայ ո՞րու հանդիպեցաւ: Փիլիպպոս ինչո՞ւ մօտեցաւ: Եթովպացին ի՞նչ ուզեց:

Է. ԴԱՍ

Պօղոս Առաքեալ

Կիլիկիոյ Տարսոն քաղաքին մէջ ծնած է՝ Իր մայրենի լեզուէն զատ կը խօսէր նաեւ Յունարէն լեզուն։ Արհեստով խորանկար էր։ Իր ուսումը կատարելագործելու համար Երուսաղէմի վարդապետներէն Գամաղիէին քով շրջակեցաւ, որուն քով՝ քիչ ժամանակի մը մէջ, Ս. Դիոքը, ազգային պատմութիւնը և մայրենի լեզուն սորվեցաւ։

Պօղոս՝ Սաւուղ կամ Սօղոս ալ կը կոչուէր։ Իբր թունդ հայրենասէր մը բոլոր Հրեաներէն կը սիրուէր։ Ս. Ստեփաննոսի վրայ յարձակող խուժանին պարագըլուխը ինքը եղած էր։ Այդ օրէն սկսեալ յայտնի կերպով քրիստոնեաները կը հալածէր։

Օր մը, երբ նոյն պաշտօնով Դամասկոս կ'երթար, ճամբան զօրաւոր լոյս մը ողողեց զինքը և որուն մէջէն ձայն մը կ'ըսէր իրեն.

— Սաւուղ, Սաւուղ, ինչո՞ւ կը հալածես զիս։

— Ո՞ւր ես Տէր, հարցուց Սաւուղ։

— Ես Յիսուսն եմ, պատասխանեց ձայնը։ Ձգէ այդ պաշտօնդ, գնա՛ աւետարանս քարոզէ, որովհետեւ դուն իմ ընտրեալն ես։

Պօղոս ընկերակիցներու օգնութեամբ Դամասկոս մտաւ։ Քրիստոսի աշակերտներէն Անանիա՝ երբ Սօղոսի դարձը լսեց, գնաց անոր վրայ աղօթեց և բժշկեց աչքը։

Այս մօլեռանդ հրեան վերջէն Քրիստոսի աւետարանին ամենէն եռանդուն քարոզիչներէն մէկը եղաւ։

Նահատակուեցաւ Հռովմի մէջ Ներոն կայսեր հրա-
ժանով:

Պօղոս՝ Պետրոսի հետ մասնաւոր տօն մըն ալ ունի
որ Ծնունդի Պահքէն առաջ կուգայ:

Պօղոսի դարձը

Ը. ԴԱՍ

ԸՆԹԵՐՑՈՒՄ

Պօղոս իր կեանքը կը պատմէ

Ագրիպային

Հրեաները Պօղոսը ամբաստանած ըլլալով՝ Ագրիպաս թագաւորը արտօնեց Սաւուղը որ ինքզինքը պաշտպանէ:

Պօղոս ձեռքը երկնցնելով այսպէս խօսեցաւ.

— Ո՛վ Ագրիպաս, ինքզինքս երջանիկ կը համարեմ քու առջեւ խօսք առնելու համար: Դուք անոնց բոլոր սովորութիւնները և խնդիրները շատ լաւ գիտէք, ատոր համար կը խնդրեմ որ համբերութեամբ մտիք ընէք զիս:

Ես պղտիկ տարիքէս Երուսաղէմ եկած ըլլալուս բոլորը զիս լաւ կը ճանչնան: Դիտեն թէ մոլեռանդ փարիսեցիի մը պէս ապրած եմ: Իսկ այժմ կը դատապարտուիմ որովհետեւ կ'ըսեմ թէ Աստուծոյ մեր հայրերուն ըրած խոստումը իրականացած է, հակառակ անոր որ իրենք ալ՝ ամէն օր, այդ յոյսին իրականացման կը սպասեն:

Ժամանակ մը ես ալ իրենց պէս պարտք կը համարէի Յիսուս Նազովրեցիին դէմ գործել: Երուսաղէմ եղած միջոցիս քահանայապետներէն հրաման առնելով շատերը բանտարկեցի, և անոնցմէ ոմանց սպաննութեան հաւանութիւն տուի: Երբ հոս գործս աւարտեցի, այս անգամ Դամասկոս եթալու հրաման առի: Ճամբան սակայն, ո՛վ Արքայ, կէս օրին՝ արեւուն լոյսէն շատ զօրաւոր լոյս մը տեսայ մեր բոլորտիքը: Ա-

Ս. Պօղոս Առաքեալ

մէնքս ալ շլացած գետին ինկանք: Այդ միջոցին ձայն
մը լսեցի որ կ'ըսէր.

— Սաւո՛ւղ, Սաւո՛ւղ, ինչո՞ւ կը հալածես զիս, քե-
զի համար դժուար է խթանին կից զարնելը:

— Ո՞վ ես, Տէ՛ր, հարցուցի:

— Ես եմ այն Յիսուսը որ դուն կը հալածես: Ոտ-
քի ելիր, ես քեզի երեւցայ որպէսզի գուն պաշտօնեաս

ըլլատ և բոլոր տեսած ու լսած բաներուդ համար վը-
կայես: Զքեզ այդ ժողովուրդէն ազատելով հեթանոս-
ներուն պիտի զրկեմ որպէսզի անոնց աչքերը բանաս
և խաւարէն լոյսին կանչես զանոնք:

Տէր Արքայ, ես այդ տեսիլքին դէմ չգործեցի այլ
եւտ Նախ Դամասկոս և Երուսաղէմ եղողներուն քարո-
ղեցի և ապա բոլոր հեթանոսներուն՝ որպէսզի ապաշ-
խարեն և Աստուծոյ հաճելի գործեր գործեն: Ասոր հա-
մար տաճարին մէջ վրաս յարձակելով սպաննել կ'ուզէին
զիս, բայց Աստուծոյ օգնութեամբը մինչեւ հիմա ողջ
մնացի:

Ես մարգարէներուն և Մովսէսին ըսածներէն տաքեր
բան մը չեմ պատմեր: Ես ալ անոնց ըսածը կը կրկ-
նեմ, թէ՛ Քրիստոս պիտի չարչարուէր և յետոյ մեռել-
ներէն յարութիւն առնելով ժողովուրդին և հեթանոս-
ներուն յոյս պիտի քարոզէր:

Մինչ Պօղոս կը խօսէր, Փիստոս բարձրաձայն պոռաց:

— Կը խելագարիս, Պօղոս, շատ ուսմունքդ քեզ
կը յիմարացնէ:

— Ես չեմ խելագարիր, պատասխանեց Պօղոս, այլ
ճշմարտութեան և զգոտտութեան խօսքեր կ'ընեմ:

Այս և քանի մը խօսակցութիւններէ վերջ Ագրի-
պոս և իր չուրջիսները գուրս ելան խորհրդակցու-
թեան մը համար: Հոն ամէնքն ալ կը խոստովանէին
թէ Պօղոս պատիժի արժանի որեւէ յանցանք չունի:

ՀԱՐՑՈՒՄՆԵՐ

Պօղոս ո՞ր տեղացի էր: Ո՞ւր առած էր իր կրթու-
թիւնը: Ի՞նչ աղանդի կը պատկանէր: Ան ո՞րու սպան-
նութեան մեղսակից էր: Ի՞նչեր քրտն էր: Ո՞ւր կ'երթար:
Ի՞նչ պատահեցաւ: Ի՞նչ ըսաւ ձայնը: Ո՞վ բժեկեց զին-
քը: Վերջէն ի՞նչ ըրաւ: Ո՞ւր նահապետեցաւ:

Թ. ԴԱՍ

Կուռնեղիոս Հարիւրապետի եւ Պետրոսի Տեսիլները

Պաղեստինի Կեսարիա քաղաքին մէջ Կուռնեղիոս անուանով Հռովմայեցի բարեպաշտ եւ աստուածավախ հարիւրապետ մը կ'արձակա միշտ ողորմութիւն կը բաժնէր եւ կ'աղօթէր։ Օր մը, Աստուծոյ հրեշտակը երեւնալով իրեն ըսաւ.

— Կուռնեղիոս, աղօթքդ եւ ողորմութիւններդ Աստուծոյ լսելի եւ հաճելի եղան։ Մէկը շրջէ Յոպպէ որ Սիմոն Պետրոսը կանչէ։ Անիկա խաղախորդի մը տունը հիւր կը մնայ։

Մինչ հարիւրապետին ծառաները ճամբան էին՝ Պետրոս տանիքը ելած կ'աղօթէր։ Անիկա տեսիլքի մը մէջ հետեւեալը տեսաւ.

Երկինքէն՝ չորս կողմերէն կապուած աման մը իջաւ որուն մէջ գազաններ, սողուններ եւ ամէն սուրբ եւ անսուրբ կենդանիներ կային։ Երկինքէն ձայն մը այսպէս կը հրամայէր.

— Պետրոս, մորթէ եւ կեր զանոնք։

— Բաւ լիցի, Տէ՛ր, որ ես պիղծ եւ անմաքուր բաներ ուտեմ, պատասխանեց Պետրոս։

— Ան որ Աստուած մաքրեց, դուն զայն պիղծ մի համարիր, պատասխանեց երկնային ձայնը։

Մինչ Պետրոս այս հրաշալի երեւոյթին վրայ կը խորհէր՝ Կուռնեղիոսի ծառաները դրան առջեւ հասած՝ զինքը մը փնտռէին։

Պետրոս Ս. Հոգիի թելադրութեամբ անոնց հետ
քնաց, Կուռնելիոս իր բոլոր ազգականները և բարե-
կամները իր տանը մէջ հաւաքած՝ անոնց կը սպասէր:

Երբ Պետրոս երեւցաւ, Կուռնելիոս զայն դիմաւոր-
ելով սկսաւ երկրպագութիւն ընել: Պետրոս զայն
վերցուց և ըսաւ.

— Ես քեզի պէս մարդ մըն եմ, ոտքի ելիր:
Հրեաներուն օտարազգիի մը տունը մտնել արգիւտւած
էր: Պետրոս այս կէտը բացատրելէ վերջ աւելցուց.

— Բայց Աստուած ինձի հրամայեց որ որեւէ մար-
դու համար պիղծ չըսեմ:

Կուռնելիոս ինքն ալ իր կարգին տեսած տեսիլքը
պատմեց:

Պետրոս Յիսուսի կեանքը, կրած չարչարանքները,
մահը և յարութիւնը պատմելէ վերջ աւելցուց.

— Յիսուս պատուիրեց որ մենք ամէն կողմ քա-
րողենք և վկայութիւն տանք թէ ան է ճշմարիտ Աստ-
ուածը:

Մինչ Պետրոս կը խօսէր՝ Հոգին Սուրբ իջաւ ա-
նոնց վրայ և անոնք սկսան զանազան լեզուներ խօսիլ:

Պետրոսի հետ ուրիշ հրեաներ ալ կային, որոնք
կը զարմանային հեթանոսներուն վրայ Ս. Հոգին իջած
ըլլալը տեսնելով:

ՀԱՐՑՈՒ ՄՆԵՐ

Ո՞վ եք Կուռնելիոս: Ի՞նչ տեսակ մարդ եք: Օր մը
ի՞նչ ըսաւ հրեական իրեն: Նոյն ատեն Պետրոս ո՞ւր կը
գտնուէր: Ա՞ն ի՞նչ տեսիլ ունեցաւ: Ի՞նչ ո՞ւ: Պետրոս
գնա՞ց: Կուռնելիոս ի՞նչպէս ընդունեց եւ ի՞նչ ըսաւ:

Դ. ԴԱՍ

Հալածանքներ

Առաքեալներու դէմ պաշտօնական հալածանքը սկսաւ, Քրիստոսի համբարձումէն տասը տարի ետքը : Հրէից Հերովդէս Ագրիպաս թագաւորը հրեաներուն հոճելի ըլլալու համար նախ Յակոբոս առաքեալը գլխատել տուաւ և ապա Պետրոսը շղթայակապ բանտարկեց, որպէսզի յաջորդ օրը չարչարանքներով ըսպաննել տայ : Բայց կէս գիշերին Աստուծոյ հրեշտակը ներկայացաւ Պետրոսին, արթնցուց զայն և ըսաւ.

— Պետրոս, ելիր գօտիդ կապէ, կօշիկներդ հագիր և ետեւէս եկուր :

Պետրոս այս ամէնը երազ կը կարծէր : Բայց երբ մեծ դռնէն դուրս ելաւ և փողոցին մէջ մինակը զգաց ինքզինքը, այն ատեն հասկցաւ իրողութիւնը ու ըսաւ ինքնիրեն.

— Հիմա է որ կը հասկնամ թէ Տէրն է որ իր հրեշտակը շրկած է զիս Հերովդէսի ձեռքէն ազատելու համար :

Ուղղակի Մարկոսի տունը գնաց՝ ուր իր եղբայրները հաւաքուած կ'աղօթէին : Անոնց մանրամասն պատմեց կատարուած հրաշքը :

Յաջորդ օրը երբ Հերովդէս իմացաւ թէ Պետրոս բանտէն ազատեր է, սաստիկ բարկացաւ և խստիւ պատժեց բանտապահները : Սակայն ինքն ալ երկար չապրեցաւ :

Օր մը երբ պաշտօնական անձերու առջեւ ոսկեճաճ զգեստներով բանախօսութիւն մը կ'ընէր, հրեշ-

տակը հարուածեց զայն՝ Աստուծոյ փառք չտալուն համարս Հերովդէս որդնոտելով մեռաւ:

ԸՆԹԵՐՑՈՒՄ

Մենք գիտենք թէ՛ խաչին վրայ՝ Յիսուս իր մայրը Յովհաննէսին յղնձեց, որ մինչեւ իր մահը անոր քով ապրեցաւ:

Հրեցակիր բանիկն կ'ազատէ Պետրոսը

Յովհաննէսի եղբոր՝ նահատակ Յակոբոսի համար, աւանդութիւնը կ'ըսէ թէ մարմինը ծովը նետուեցաւ, իսկ գլուխը՝ սկուտեղի մը մէջ դրուած, հրեշտակի մը ձեռքով Ս. Կոյս Մարիամին յանձնուեցաւ։ Ս. Կոյսը, առաքելալիներուն մէջ առաջին անգամ իր որդւոյն անունով նահատակուող սուրբին գլուխը իր բնակած տան մէջ թաղեց։

Այդ տունը՝ որ միեւնոյն ատեն Տեառնեղբայր առաքելալին բնակարանն էր, կրկնապէս նուիրագործուեցաւ։

Այժմ այս տան վրայ կը կանգնի Հայոց փառաւոր վանքը՝ Սրբոց Յակոբեանց անուանով։ Իսկ մարմնոյն համար կ'աւանդուի թէ Միջերկրականի ալիքները մինչեւ Սպանիոյ ծովեզերքը տարին։

Կոյր մը՝ որ պատահամբ ծովեզերքը կը գտնուէր, ձեռքերը թրջելով երեսը սրբեց։ Հրա՛շք, մէկէն աչքերը բացուեցան։

Անմիջապէս հաւատացեալները հաւաքուելով մարմինը դուրս հանեցին և մասնաւոր տեղ մը թաղեցին։ Յետոյ վրան գեղեցիկ եկեղեցի մը շինեցին։

ՀԱՐՑՈՒՄՆԵՐ

Առաքելներու դեմ պատժողապէս ե՞րբ սկսաւ հալածանքը։ Ո՞ր առաքելը գլխատուեցաւ։ Աւանդութիւնը ի՞նչ կ'ըսէ այս մասին։ Պետոս ի՞նչպէս ազատեցաւ։ Ո՞վ եր հալածիչը։ Ի՞նչ եղաւ անոր վախճանը։

ԺԱ. ԴԱՍ

Ներոնի Հալածանքները

Որչափ քրիստոնէութիւնը հալածուէր՝ այնքան հաւատացեալներու թիւը կը շատնար: Այսպէս, նախապէս հալածանքները տեղական բնոյթ ունէին, բայց վերջէն ընդհանուր եղան:

Հռովմէական կայսրութիւնը քանի կը տեսնէր անոնց բազմանալը՝ այնքան հալածանքները կը շատցնէր: Առաջին երեք դարերու ընթացքին տասը մեծ հալածանքներ տեղի ունեցան որոնք բոլոր միւսները մոռցընել տալին:

Քրիստոսի 64 թուականին, Ներոն կայսեր օրով, Հռովմ քաղաքը սոսկալի հրդեհի մը ճարակ դարձաւ: Ներոն յանցանքը քրիստոնէից վրայ ձգեց և սկսաւ անաւոր կերպով տանջել զանոնք: Անոնց վայրի կենդանիներու մորթեր հագուեցնելով գաղաններու առջև կը նետէր որպէսզի բզկտեն: Եւ կամ անոնց մարմինը և հագուստները ձէթով օծելէ վերջ՝ չուսններով ծառերուն կը կապէր և ապա բռնկցնելով խնջոյք կ'ընէր:

Բայց այս բոլոր չարչարանքներն ու հալածանքները փոխանակ անաբեկելու քարիստոնեաները, ընդհակառակը ա՛լ աւելի կը գրգռէին անոնց եռանդը և կը քաջալերէին զանոնք իրենց հաւատքին մէջ անխախտ մնալ:

Հին Ուիթին Եւ ԱՌԱՔԵԼՈՑ ՎԱԽՃԱՆԸ

Նոր օրէնքի յաղթանակէն վերջ պէտք էր որ հինը գոյութիւն ունենալէ դադրէր: Ասիկա տեղի ունեցաւ Քրիստոսի 70 թուականին:

Հրեաները չուզելով այլեւս Հռովմի տիրապետութեան տակ մնալ, Զատկի առթիւ՝ ամէն կողմէ հաւաքուած ուխտաւորներու ներկայութենէն օգտուելով, ապստամբեցան: Նախապէս յաղթութիւններ ալ տարին, բայց վերջէն Տիտոսի կողմէն պաշարուելով շատ նեղութիւններ և զրկանքներ կրեցին: Սովը և համաճարակ հիւանդութիւնները աւերներ գործեցին: Շատեր մեռելներու դիակները ուտել սկսան:

Տիտոս մէկիկ մէկիկ ամրութիւնները գրաւելէ վերջ միջնաբերդը հասաւ, ուր տաճարը կը գտնուէր: Հակառակ այն հրամանին որ կ'արգիլէր այդ հոյակապ շէնքին ձեռք դպցնել, զինուոր մը՝ իր վրայ եղած յարձակումէն կտաղած՝ կրակի տուաւ զայն:

Այս պաշարումը եօթը ամիս տեւեց: Պատերազմի ընթացքին հրեաներէն 1,100,000 հոգի սպաննուած էր: Մնացած ժողովուրդէն 70,000 ը գերի տարուեցաւ. իսկ մնացածները աշխարհի ամէն կողմերը ցրուեցան:

Այսպէս վերջ գտաւ Հին Ուխտի պատմութիւնը և կատարուեցաւ Քրիստոսի այն մարգարէութիւնը որ կ'ըսէր: — Երուսաղէմ, Երուսաղէմ, պիտի գայ ժամանակ մը որ քու մէջդ քար քարի վրայ չպիտի մնայ:

ՀԱՐՑՈՒՄՆԵՐ

Քանի՞ նշանաւոր հալածումք կը ճանչնաս: Ասոնցմէ առաջինը ե՞րբ պատահեցաւ: Ինչո՞ւ: Հաւատացեալները ի՞նչ չարչարանքներով կը ճահատուէին: Այս հալածումքները ի՞նչ ազդեցութիւն գործեցին Քրիստոնեաներու վրայ:

Հիմ Ուխտին վախճանը ե՞րբ տեղի ունեցաւ: Ի՞նչպէս: Տիտոս ի՞նչ քաւ քաղաք: Հրեաները ի՞նչ բանք կը նեղուէին: Կրցա՞ն դիմանալ: Ի՞նչ եղաւ վախճանին: Ո՞ր մարգարէութիւնն էր որ կը կատարուէր:

ԺԲ. ԴԱՍ

Եկեղեցիին Յաղթանակը

Այս հալածանքները գրեթէ մինչեւ 312 թուականը տեւեցին, այսինքն հայերուն ամբողջական քրիստոնէութեան դարձէն տասնը մէկ տարի վերջը:

Այդ օրերուն Հռովմի կայսրութեան թագը վէճի առարկայ էր, Մագսենտիոս բռնակալին և Մեծն Կոստանդիանոս կայսրերուն միջեւ: Վերջինս համակիր և բարեկամ էր քրիստոնէից:

Օր մը՝ երբ Կոստանդիանոս իր զօրքերուն գլուխը անցած Հռովմը պաշարելու կ'երթար, խնդրեց քրիստոնէից Առտուժմէն որ ինքզինքը յայտնէ: Իր խնդրանքը լսելի եղաւ: Երկնքի վրայ լուսաւոր խաչ մը երեւցաւ, որուն վրայ գրուած էր. «Ասով պիտի յաղթես»:

Կայսրը և զօրքը այս նշանէն քաջալերուած գրոհ տուին Հռովմի վրայ: Մագսենտիոս բռնակալ յաղթը՝ ւեղով փախաւ և ճամբան Տիրեք գետին մէջ խեղդըւեցաւ:

Մեծն Կոստանդիանոս մայրաքաղաքին մէջ իր արձանը կանգնել տուաւ, ձեռքը խաչ մը բռնած, որուն վրայ գրուած էր. «Այս նշանով է որ թշնամիին յաղթեցի»:

ՀԱՐՅՈՒՄՆԵՐ

Հալածանքները ե՞րբ դադրեցան: Այդ օրերուն Հր-
նովմի մէջ ի՞նչ տեղի կ'ունենար: Ո՞վ էր Կոստանդիա-
նոս: Ի՞նչ խնդրած էր Քրիստոնէից Աստուծակն: Կա-
սարուեցա՞ւ խնդրանքը: Յաղթանակէն յետոյ ի՞նչ քրաւ:

ՍԱՂՄՈՍ

Ընդ ամենայն երկիր ել բարրաւ նոցա:

Նւ մինչեւ ի ծագս աշխարհի են խօսք նոցա:

ՇԱՐԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑՈՅ

Ուրախ լիք սուրբ եկեղեցի, բանգի Քրիստոս արքայն
երկնից այսօր պսակեաց զեկ խաչիւն իւրով. եւ զար-
դարեաց զամուրս քո սմանչելի փառօքն իւրով:

Խնդա յոյժ դուտար Սիոնի բանգի երկիրս երկինք եղեն
այսօր վերստին քո նորոգմամբ եւ քաղաւորն երկնաւոր
հանեցաւ բնակիլ ի քեզ:

Ընդ դասս երկնաւոր զօրանց վեր առեալ տօնեմք
այսօր զանդադար փառաբարութիւնս. ուրախ լիք հարսն
անարատ անհնճին քո խորհրդով:

ԺԳ. ԴԱՍ

Առաքելադներու ձգած գրութիւնները

Մատթեոս: — Դեռ քարոզելու չգացած, Քրիստոսի համբարձումէն ութը տարի ետքը՝ եբրայական լեզուով՝ գրեց իր աւետարանը:

Մարկոս: — Որ թէ Պօղոսի և թէ Պետրոսի աշակերտը, ընկերակիցը և գործակիցը եղած էր, Աղեքսանդրիոյ մէջ գրեց իր աւետարանը, եգիպտական լեզուով, տասնը հինգ տարի ետքը:

Լուկաս: — Քրիստոսի եօթանասուն աշակերտներէն մէկն էր. Պօղոսի հրամանով իր աւետարանը գրեց Անտիօքի մէջ՝ ասորերէն լեզուով, տասնը եօթը տարի ետքը: Վերջէն գրեց նաեւ Գործք Առաքելոցը:

Յովհաննէս: — Իր աւետարանը եփեսոսի մէջ գրեց յունարէն լեզուով, յիսունը երեք տարի ետքը: Յետոյ իր աքսորաւայրը եղող Պաթմոս կղզիին մէջ գրեց յայտնութեան գիրքը:

Կաթողիկեաց թուղթերը գրած են Պետրոս, Յովհաննէս, Յակոբոս և Յուդա առաքելները:

Իսկ Պօղոս՝ իր կազմած զանազան եկեղեցիներուն, տասնը չորս թուղթեր գրած է:

Ասոնց ամբողջութիւնը կը կազմեն Նոր Ուխտի պատմութիւնը:

ՀԱՐՅՈՒՄՆԵՐ

Որո՞նք են չորս Աւետարանիչները: Ասոնք ո՞ւր եւ ի՞նչ լեզուով գրեցին Աւետարանները: Գործք Առաքելոցը ո՞վ գրած է: Կաթողիկեաց թուղթերը որո՞նք գրած են: Պօղոս քանի՞ թուղթ գրած է: Ասոնց ամբողջութիւնը ի՞նչ կը կոչուի:

ԺԴ. ԴԱՍ

Հայոց Առաքեալները

Առաքեալները՝ վերնատան մէջ, Ս. Հոգիէն քարոզելու և բժշկելու շնորհքը ընդունելէ վերջ ցրուեցան աշխարհիս ամէն կողմերը։ Բայց պէտք է գիտնալ թէ անոնք առաջին անգամ կ'երթային այն երկիրներն ու քաղաքները ուր Հրեայ հասարակութիւն և սինակոկ կար։ Թաղէոս և Բարթողիմէոս առաքեալները Հայաստան եկան, որովհետեւ հոս եւս՝ Մեծն Տիգրանի օրէն սկսեալ, Հրեայ գաղութներ^(*) կային։

Հետեւաբար Հայաստանն ալ անմասն չմնաց սատուածային այդ շնորհքէն։ Հետզհետէ Հայաստան եկան Ս. Բարթողիմէոս և Ս. Թաղէոս առաքեալները։ Մեր եկեղեցին ասոնք կը ճանչնայ իբր մեր առաջին լուսաւորիչները և անոնց համար մասնաւոր տօն ալ սահմանած է։ Ասոնց գերեզմաններն ալ մինչեւ այսօր Հայաստան կը գտնուին։ Թաղէոսինը՝ Արտազու մէջ, իսկ Բարթողիմէոսինը՝ Աղբակ գաւառին մէջ։

Բոլոր քրիստոնեայ եկեղեցիներն ալ կ'ընդունին թէ Բարթողիմէոս Հայոց առաքեալն ու քարոզիչը եղած է։ Թաղէոսի համար չփոթութիւն մը կայ միայն։ Օտար պատմիչները, ինչպէս մերիները, կը հաստատեն թէ Յուդա Թաղէոսն է որ Հայաստան եկած է և ոչ թէ Թաղէոս Դիմեմոսը (երկուորեակ), թո՛ւմ առաքեալին եղբայրը։

Այս ամէնէն որոշ կ'երեւի թէ Հայաստանեայց եկեղեցին իր վարդապետութիւնը առած է ուղղակի առաքեալներէն։ Ատոր համար ալ Առաքելական է։

(*) Մինչեւ վերջերս անոնցմէ մաս մը կ'ապրէր Կորդուազ լեռներուն մէջ պոհելով իրենց լեզուն և բոլոր աւանդութիւնները։

Ս. ԹԱԴԵՈՍ ԱՌԱՔԵԱՆ, Առաջին Լուսաւորիչ Հայոց

Ս. ԲԱՐԹՈՂԻՄԵՈՍ ԱՌԱՔԵԱԼ Ա. ԼՈՍԱՆՈՐԻՆ ՀԱՅՈԳ

ԸՆԹԵՐՑՈՒՄ

Ս. ԹԱԴԷՈՍ ԱՌԱՔԵԱԼ

Ինչպէս յիշեցինք, առաքեալները նախապէս կ'երթային այն երկիրները ուր Հրեայ հասարակութիւններ կային: Հայանտանի մէջ ալ կը գտնուէին այսպիսի գաղութներ: Ուստի Յուդա Թադէոս քարոզելու համար ուղղակի մեր աշխարհը եկաւ: Այդ օրերուն հայերը կռապաշտ էին, զանազան չաստուածներ կը պաշտէին:

Թադէոս իր քարոզութիւնը սկսաւ Վան նահանգի Արտազ գաւառէն (այժմու Մակոս գաւառը):

Արտազու Շաւարշան գաւառին մէջ կը գտնուէր Սանատրուկ անունով արքայիկին ապարանքը: Այս իշխանին աղջիկը՝ Սանդուխտ, Թադէոսի գալը լսելով, հետաքրքրութեան համար, անոր քովը գնաց: Բայց քիչ յետոյ՝ իշխանունին գրաւուելով այս նոր կրօնքէն, քրիստոնէութիւնը ընդունեց և մկրտուեցաւ:

Սանատրուկ իմանալով, նախ քուրմերէն թելադրուած, հրամայեց այս նոր կրօնքին հետեւողները սրէ անցնել. և յետոյ աշխատեցաւ աղջիկը դարձի բերել. բայց չյաջողեցաւ: Յուսանալով՝ բռնութեան դիմեց: Աղջիկը չլթայակապ բանտարկել տուաւ:

Ս. Թադէոս պահապաններու արտօնութեամբ բանտ մտնելով, նախ՝ անոր չլթաները համբուրեց և յետոյ սկսաւ աղօթել և քաջալերել զայն:

Բանտապահներէն ոմանք այս յուզիչ տեսարանէն ազդուած՝ մկրտուեցան:

Սանատրուկ՝ երբ իմացաւ թէ առաքեալը բանտ գացած է, իր աղջկանը քովը, հրամայեց բոլոր բանտապահները սրէ անցնել: Սանդուխտ՝ փոխանակ այս

Սրբունի Սանգունիս

արիւնոտ տեսարանէն ազդուելու, ընդհակառակը քաջալերուած՝ մարտիրոսներուն մօտեցաւ և սկսաւ անոնց մարմինները նուրբ կտաւով պատել։

Նոր բանտապահները առաքեալն ու Սանգունիսը կապելով՝ պալատ տարին։

Սանատրուկ քանիցս փորձեց համոզել աղջիկը, բայց անկարելի եղաւ։ Վերջապէս՝ յուսահատութենէն կատաղած, հրամայեց զայն սուրով սպաննել։

Ահա այսպէս կնքեց իր մաքուր կեանքը Հայոց առաջին վկայուհին։

Սանատրուկ իր աղջկան նահատակութենէն վերջ առաքեալն ալ՝ զանազան չարչարանքներէ վերջ, սուրով խողխողել տուաւ:

Յուդա Թադէոս հայերուս առաջին նահատակ առաքեալը եղաւ և իր արիւնով քրիստոնէութեան սերմերը բողբոջեցուց Հայաստանի մէջ:

Մեր եկեղեցին այս առաջին լուսաւորչին յիշատակը տարին երկու անգամ կը տօնէ:

Արտաղ գաւառին մէջ Թադէոսի անունով վանք մըն ալ ունինք:

ԸՆԹԵՐՑՈՒՄ

Ս. ԲԱՐԹՈՂԻՄԷՈՍ ԱՌԱՔԵԱԼ

Ս. Բարթողիմէոս առաքեալ շատ մը երկիրներ քարոզելէ վերջ Աղբակ գաւառի մէջ կանգ առաւ: Իրեն հետեւողներուն մէջ յիշենք Ոգուհի իշխանուհին որ Սանատրուկ արքայիկին քոյրն էր: Այս իշխանուհին՝ անշուշտ ազգուած Ս. Թադէոսի և արքունի Սանդուխտի թափուած անմեղ արիւններէն, անմիջապէս հրաժարելով պալատական կեանքէն Թադէոսի աշակերտեցաւ:

Սանատրուկ՝ երբ իր քրոջ դարձը իմացաւ, Տերենտ հազարապետը ղրկեց որպէսզի զայն համոզելով պալատ բերէ: Տերենտ ազգուելով Ոգուհիի մաքուր կեանքէն, ինքն ալ քրիստոնէութիւնը ընդունեց և մկրտուեցաւ:

Արքան այս ամէնը իմանալով, թէ՛ առաքեալը և թէ՛ Ոգուհին և հազարապետը պալատ բերել տուաւ և

սկսաւ տարհամոզել զանոնք: Բայց երբ իր ջանքերը
ապարդիւն եղան, երեքն ալ՝ զանազան չարչարանքնե-
րէ վերջ, նահատակել տուաւ:

Աղբակի մօտ (Պաշ-Գալէ) կը գտնուի Ս. Բարթո-
ղիմէոսի հռչակաւոր վանքը՝ որ միեւնոյն ատեն սուր-
բին գերեզմանն է:

Մեր եկեղեցին այս առաջին լուսաւորչին յիշատա-
կը տարին երկու անգամ կը տօնէ:

ՀԱՐՑՈՒՄՆԵՐ

Առաքեալները նախապէս ո՞ր երկիրները գացին:
Ս. Թադէոս եւ Ս. Բարթողիմէոս առաքեալները ինչո՞ւ
Հայաստան եկան: Ի՞նչ րբին այնտեղ: Անոնց գերեզ-
մանները ո՞ւր կը գտնուին: Ինչո՞ւ մեր եկեղեցին ա-
ռաքեալական է:

ԺԵ. ԴԱՍ

Քրիստոնեութիւնը մեր մէջ

մինչեւ 500 թուականը

Առաքեալներու քարոզութիւնով և անոնց նահապտակութիւնով քրիստոնէութիւնը վերջ չգտաւ մեր մէջ. Աւանդական պատմութիւնը՝ առաքեալներէն մինչեւ Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ, մեզ հասցուցած է 16 հայրապետներու անուններ: Որոնցմէ 10ը Թաղէոսի յովորդ, իսկ 6ը՝ Բարթողիմէոսի:

Այս լսմէնը կը հաստատեն թէ քրիստոնէութիւնը անխափան շարունակած է Հայաստանի մէջ, հակառակ շատ մը հալածանքներու:

Այս ժամանակամիջոցին, բացի առաքեալներու, Ս. Սանդուխտ կոյսի և այլ հայ նահատակներու անուններէն, կը յիշուին նաեւ նահատակութիւնները Ոսկեանց և Սուքիասեանց, որոնցմէ առաջիկները 6, իսկ վերջիկները 17 հոգի էին:

Իսկ Քրիստոսի 118 թուին Հայաստանի մէջ կը յիշուին քրիստոնէութեան դարձն ու նահատակութիւնը Ադրիանոսի զինուորներուն, որոնց թիւը տասը հազար էր կ'ըսուի:

Բոլոր այս նահատակութիւնները ինչպէս նաեւ Վաղարշ, Սոսրով և Տրդատ հայ թագաւորներու քրիստոնէութեան դէմ հանած հալածանքները, ուրիշ բան չեն հաստատեր՝ եթէ ոչ, նախ քան Ս. Գրիգոր Հայաստանի մէջ քրիստոնէութիւնը մեծ ծաւալ գտած՝ և մեր երկրորդ լուսաւորիչին գործը մեծապէս դիւրացուցած ըլլալը:

ՍԱՂՄՈՍ

Աղաղակեցի առ Տէր ամենայն երկիր, ծառայեցի
Տեառն ուրախութեամբ:

Մտէի առաջի նորա ցնծութեամբ, ծաներուք զի նա է
Տէր Աստուած մեր:

Նա արար զմեզ եւ ոչ մեք էաք, մեք ժողովուրդ եւ
խաշն արօտի նորա:

Մտէի ընդ դրունս նորա խոստովանութեամբ եւ օրհ-
նութեամբ ի յարկս նորա:

Խոստովան եղբրուք Տեառն եւ օրհնեցէի զանուն
նորա:

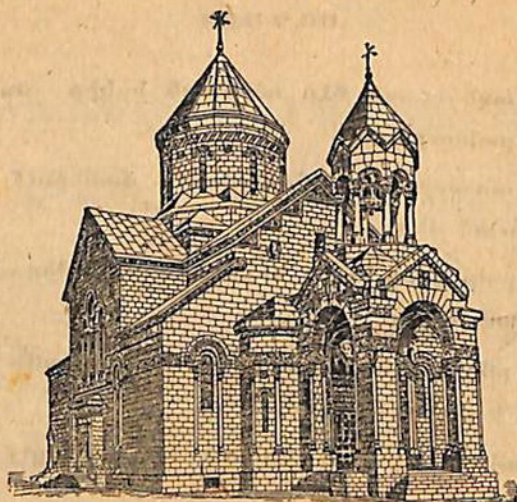
Քաղցր Տէր, յաւիտեան է սղորմութիւն նորա յազգէ
մինչեւ յազգ եւ նշմարաւորիւն նորա:

ՀԱՐՑՈՒՄՆԵՐ

Մեր առաքեալներուն Բարդուղիւնը հետեւանք ու-
նեցա՞ն: Անոնց յաջորդներէն Բանի՞ հոգի կը յիշուի:
Սկզբնական քաջանին հայ նահատակներ ունեցա՞ն:

Հայաստանի ո՞ր քաղաւորներն են որ Քրիստոնեա-
ները հալածեցին: Այս հալածանքները ի՞նչ կը հասա-
սեն:

Ժ. ԴԱՍ

Ե կ ե ղ ե ց ի

Եկեղեցի բառը երկու իմաստով կը գործածուի։ Եկեղեցի ըսելով նախ կը հասկնանք այն նիւթական շէնքը որուն մէջ հաւատացեալները աղօթելու կ'երթան, որուն ժամ ալ կ'ըսենք։ Երկրորդ, հաւատացեալներու այն ըազմութիւնը՝ որ մէկ հաւատք և մէկ հասկացողութիւն ունի Քրիստոսի և իր աւետարանին մասին։ Ուրեմն աշխարհի վրայ գտնուող բոլոր քրիստոնեաները մէկ եկեղեցի կը կազմեն, որովհետեւ Քրիստոս և իր աւետարանը մէկ են։

Առաջին դարերուն այսպէս ալ եղած է։ Քրիստոնեայ հաւատացեալներու միջեւ խտրութիւն եղած չէ մինչեւ եւ դարը։ Ասկէ վերջն է որ եկեղեցին շատ մը ճիւղաւորումներ ունեցաւ։

Բայց այս բոլոր եկեղեցիները իրարմէ տարբեր և իրարու հակառակ պէտք չէ հասկնալ որովհետեւ ամէնուն ալ սկիզբն ու պատճառը մէկ է՝ Յիսուս։ Ինչպէս որ քահանայութեան աստիճանը մէկ է բայց շատ մը քահանայներ կան, այնպէս ալ Քրիստոս և իր հիմնած եկեղեցին մէկ է բայց շատ մը յարանուն եկեղեցիներ կան։

ՍԱՂՄՈՍ

Յէր, ո՛վ կոտցէ ի խորանի բում, կամ ո՛վ բնակեցցէ ի լեռն սուրբ բո։

Որ գնայ անբիծ, գործէ զարդարութիւն և խօսի նըշմարտութիւն ի սրտի իւրում։

ԺԱՄԱՄՈՒՏ

Զխաղաղութիւն շնորհեա եկեղեցւոյ բում սրբոյ, խաղաղութիւն և զանշարժութիւն ի թշնամեաց պատերազմէ. և ետատանեա՛ ի մի հաւատ զկարօղիկէ եկեղեցի. զինզ խոստովանիմք Յէր և Աստուած, կեցո՛ղ զմեզ։

ՀԱՐՅՈՒՄՆԵՐ

Եկեղեցի բառը բանի՞ իմաստով կը հասկցուի։ Ո՞րն է նիւթը։ Ինչո՞ւ զանազան եկեղեցիներ կան։ Ասոնք տարբեր են իրարմէ։ Ո՞ր դարէն սկսեալ եկեղեցին սկսած է նիւղաւորումներ ունենալ։ Ինչո՞ւ։ Եկեղեցին պէ՞տք է որ այդպէս զանազան յարանուն եկեղեցիներու բաժնուի։ Ի՞նչ էր պատճառը։

Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻԶ

ԺԷ. ԴԱՍ

Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ

Անակ՝ Ս. Գրիգորի հայրը. Պարսից Արտաշէս թագաւորին թելադրութեամբ Հայաստան կուգայ և Հայոց թագաւորը՝ Խոսրովը կ'սպաննէ: Խոսրով հոգեվարքի միջոցին Անակի սերունդը սրէ անցընել կը հրամայէ: Այդ կոտորածէն միմիայն մէկ տարեկան Գրիգորը կ'ազատի:

Գրիգոր կեսարիոյ մէջ քրիստոնէական կրօնքին մէջ կը կրթուի և կը մկրտուի:

Մեծնալէ վերջ Մարիամ անուէնով աղջկան մը հետ ամուսնանալով երկու զաւակ կ'ունենայ, Արիստակէս և Վրթանէս:

Խոսրովի մահէն վերջ Պարսից Արտաշէս թագաւորը Հայաստանը գրաւելէ վերջ՝ Խոսրովէն վրէժը առնելու համար, կը հրամայէ անոր ցեղը սրէ անցընել: Այդ կոտորածէն երկու հոգի միայն կ'ազատին՝ Տրդատ և իր քոյրը Խոսրովիդուխտ: Տրդատ Հռովմ կը փախցուի ուր զինուորական ծառայութեան մէջ մտնելով իբր արքայազուն կը կրթուի: Իսկ քոյրը Օտա Ամատունի նախարարը կ'առնէ և բերդի մը մէջ կ'ամրանայ:

Տրդատ՝ իր գործած քաջագործութիւններով, սիրելի կը դառնայ կայսեր և իբր վարձատրութիւն՝ իր հերոսութիւններուն, թագաւոր կը պսակուի և մեծ բանակով մը Հայաստան կը զրկուի որպէսզի հօրը գահին տիրանայ:

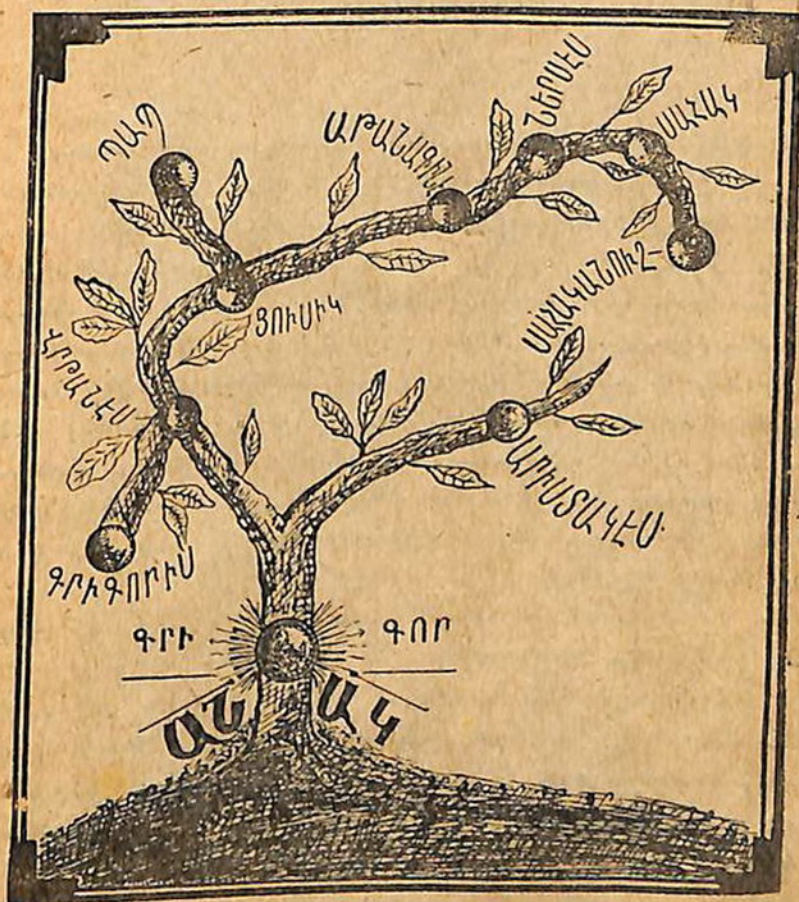
*Տրդատ իր բանակով Կեսարիայէն Կ'անցնի, Հոն
Անակի որդին՝ Գրիգորը, իրեն կը միանայ, իբր քար-
տուղար:*

ՇԱՐԱԿԱՆ

Հրաշարար Ատարւած եւ միշտ բարեխնամող, որ
յառաջագիտութեամբ զփրկութիւն Հայաստանեայց ըս-
կզգրնաւորեալ ի Պարբեւական մեղապարտ ազգէն լու-
սաւորիչ մեզ շնորհեցիր. վասն որոյ բարեխօսութեամբ
նորա Փրկիչ, Կեցո՛ր զմեզ այժմ եւ ի քո յահաւոր գա-
լըսանան:

ՀԱՐՅՈՒՄՆԵՐ

Ո՞վ եր Անալի: Ի՞նչ նպատակով Հայաստան եկաւ:
Խոսնով իր հեգեվարփի միջոցին ի՞նչ հրամայեց: Ոյդ
կոսորածէն ո՞վ ազատեցաւ: Արաւելի կոսորածէն ո՞վ
կ'ազատի: Տրդատ որո՞ւն բանակով Հայաստան մտաւ:
Կեսարիոյ մեջ ո՞վ իրեն միացաւ:

Ս. Գրիգոր Լուսաւորչի բնագրեկան ծառը

ԺԸ. ԴԱՍ

Գրիգորի ընդդիմութիւնն ու պատիժը

Տրդատ դեռ Հայաստանի մայրաքաղաքը չհասած, ուզեց իր երախտագիտութիւնը յայտնել չաստուածնե-
րուն որոնք իրեն յաջողութիւն տուած էին: Այդ առ-
թիւ Գրիգորի ալ կը հրամայէ որպէսզի Անահիտ
չաստուածուհիին ծաղիկէ փունջ մը նուիրէ: Գրիգոր
կը մերժէ առարկելով թէ, ինք ճշմարիտ Աստուածը կը
ճանչնայ և անոր միայն երկրպագութիւն կ'ընէ: Տըր-
գատ նախ կը բարկանայ, յետոյ՝ երբ կ'իմանայ թէ
անիկա իրեն հայրը սպաննող Անակի որդին է, զանա-
զան չարարանքներ տալէ վերջ Աշտիշատի մէջ գըտ-
նուող մահապարտներու վիրապը նետել կուտայ, ուր
13 տարի կը մնայ:

Կը պատմեն թէ բարեպաշտ կին մը ամէն օր հաց
մը կը նետէր Գրիգորին:

Հռիփսիմեանց Կոյսեր.— Այդ օրերուն Հռովմէն
Հայաստան կը փախին քառասուն կոյսեր: Իրենց ա-
ռաջնորդներն էին Գայիանէ և Հռիփսիմէ: Վերջինս՝
չառ գեղեցիկ ըլլալուն, Տրդատ հետը ամուսնանալ
կ'ուզէ: Հռիփսիմէ թագաւորին առաջարկը կը մերժէ
ըսելով.

— Ես կռապաշտ թագաւորի մը կինը չեմ ըլլար:
Տրդատ զայն համոզելու համար շատ միջոցներու
կը դիմէ, բայց ի զուր: Յուսահատ, զանազան տան-
ջանքներով կը նահատակէ թէ Հռիփսիմէն և Գայիանէն
և թէ միւս ընկերուհիները: Ասոնց մէջէն միմիայն Նու-

նէ Ս. Կոյսը կ'ազատէ, որ՝ վերջէն, վրաց ազգին քա-
րողիչը կ'ըլլայ՝

Սրբունի Հռիփսիմէ

ՄԱՂԹԱՆՔ

Փրհնեցէ՛ք ամենայն արարածք, զԱրարիչն արարածոց, զՏԼԻճն տերանց, զԹագաւորն բագաւորաց, զԱստուածն աստուծոց:

Օրհնեցէ՛ք, զովեցէ՛ք, բարեբանեցէ՛ք, զի բաղցր է, զի յաւիտեան է ողորմութիւն նորա:

ՀԱՐՅՈՒՄՆԵՐ

Տրդաս դեռ Հայաստան չհասած ի՞նչ հրամայեց: Գրիգոր կասարե՞ց այդ հրամանը: Տրդաս Գրիգորի ինքնութիւնը իմանալով ի՞նչ հրամայեց: Գրիգոր վիճապիւն մեջ ի՞նչպէս ապրեցաւ: Այդ օրերուն որո՞նք Հայաստան եկան: Տրդաս որո՞ւն հետ ամուսնանալ կ'ուզէր: Յաջողեցա՞ւ: Ինչո՞ւ: Ի՞նչ հրամայեց: Այդ կոտորածէն ո՞վ ազատեցաւ:

ՇԱՐԱԿԱՆ ՍՐՈՌՑ ՀՈՒՓՍԻՄԵԱՆՑ

Աճձինք ներիրեալք սիրոյն Քրիստոսի, երկնաւոր նաեառակք եւ կուտանք իմաստունք. ի պարծանքս ձեր բարձրացեալ տօնէ մայր Սիովն դրստերօքն իւրովք:

Բարբառք երկնաւորք լրցին զերկիր. բանգի եռաանուշից բուրեցայք ի Քրիստոս. ողջակէզք բանաւորք եւ զոհի փրկութեան, եւ որոջք անաբառք բնծայեալք Աստուծոյ:

ԺԹ. ԴԱՍ

Տրդատի դարձը

Մեծն Տրդատ

Ս. Կոյսերու նստատեղութենէն վերջ Տրդատ խաղաղ կեանք մը հունենար. գայլախտէ կը բռնուի և կը սկսի լեռները թափառիլ:

Այդ օրերուն Խոսրովիդուխտ երազ մը կը տեսնէ, որուն մէջ լուսաւոր մէկը կ'ըսէր իրեն. «Նթէ Գրիգորը վիրապէն հանել տաս, եղբայրդ պիտի առօղջանայ»:

Նախագէս չի հաւատար, բայց երբ երազը երեք անգամ կը կրկնուի, Օտա Ամատունին Աշտիշատ կը զրկէ որպէսզի Գրիգորին ողջ ըլլալը ստուգէ:

Օտա՝ վիրապին առջեւը կեցած, ո՞ղջ ես կը հարցընէ. «Ողջ եմ» կը պատասխանէ սուրբը: Անմիջապէս վիրապէն կը հանեն: Ս. Գրիգոր աղօթելով թէ՛ Տըր-

ԽՈՍՐՈՎԻԴՈՒԹՅ

դատը և թէ նախարարները կ'առողջացնէ:

Ս. Գրիգորին առաջին գործը կ'ըլլայ Ս. Հռիփ-սիմեանց ոսկորները ամփոփել և անոնց վրայ վկայա-յարան մը կանգնել, որ մինչեւ այսօր կը մնայ:

Ահա այսպէս, առաջին անգամ ըլլալով հայ պե-տութիւնն է որ քրիստոնէութիւնը իբր պաշտօնական կրօնք կ'ընդունի, ՅՈՂ Թուականին:

Ս. Գրիգոր հոգիններու երկրորդ լուսաւորիչը կը
կոչուի: Մեր առաջին լուսաւորիչներն են Ս. Թադէոս
և Ս. Բարթողիմէոս սրբազան առաքեալները:

Մանօթուրիւն.— Գայլախտը տեսակ մը հի-
ւանդութիւն է որմէ բռնուողը կը կարծէ թէ
ինք իր սիրած կամ ատած կենդանիին կեր-
պարանքը առած է:

Այս ախտով տառապած է նաեւ Բաբելոնի
Նաբուգոդոնոսոր Թագաւորը:

ՍՈՒՐՔ, ՍՈՒՐՔ

Սուրբ, սուրբ, սուրբ, Տէր զօրութեանց: Լի են
երկինք եւ երկիր փառօք քո: Օրհնութիւն ի բարձունս
օրհնեալ, որ եկիր եւ զալացդ եւ անուամբ Տեառն, ով-
աաննա ի բարձունս:

ՀԱՐՅՈՒՄՆԵՐ

Ս. Կոյսերու նահատակութենէն վերջ Տրդատ ի՞նչ
վիճակի դատապարտուեցաւ: Խորովիզուխս երազին
մէջ ի՞նչ կը տեսնէ: Ռ՛վ կը դրկուի Գրիգորը ազատե-
լու համար: Գրիգոր խոր վիրապէն ելլելուն պէս ի՞նչ
կ'ընէ: Քրիստոնէութիւնը ո՞ր թուականին պետական
կրօն դարձաւ Հայաստանի մէջ:

Ի. ԴԱՍ

ԱՇԽԱՆ ԹԱՂՈՒՆԻՆ

Հայ Ժողովուրդին Մկրտութիւնը

Տրգատ ժողով մը կը գումարէ, որուն մէջ կ'որոշեն Ս. Գրիգորը հովուապետ օծուելու համար կեսարիա շրկել:

Հոսաւորիչ՝ վերադարձին, Ղեւոնդիոս հայրապետէն Ս. Յովհաննէս Մկրտչի և Աթանազինէսի նշխարներէն մաս մը առած, Հայաստան կը բերէ: Ասանք՝ քանդած կուռքերուն տեղը դնելով, անոնց վրայ եկե-

ղեցիներ և վանքեր կը հիմնէ: Մեհեանները քանդելու տա են կը հանդիպի քուրմերուն բուռն ընդդիմութեան: Կը ստիպուի Տրդատի և իր զօրքին աջակցութիւնը խնդրել զանոնք նուաճելու համար:

Ասկէ վերջ, Ս. Գրիգոր Հայաստանի մայրաքաղաքի ճամբուն վրայ՝ Եփրատի եզերքը, զինքը դիմաւորող 190,000 ժողովուրդը քրիստոնեայ կը մկրտէ:

Տրդատ և իր թագունին Աշխէն ալ կը մկրտուին: Անոնց կը հետեւին նաեւ նախարարները:

Այս առթիւ մկրտուողներուն թիւը 4 միլիոնի կը հասնի:

Տրդատ և Ս. Գրիգոր՝ երբ Վաղարշապատ կը հասնին, Էջմիածնի տաճարին և Ս. Կոյսերուն վկայարաններուն շինութիւնը կ'աւարտեն:

Ս. Գրիգոր դպրոց մըն ալ կը բանայ ուր քուրմերու տղոց քրիստոնէութիւն կ'աւսուցուի:

307 ին, Հռովմի Մաքսիմիոս Դայա կայսրը՝ Հայաստանի վրայ կը քալէ քրիստոնէութիւնը ջնջելու համար: Տրդատ իր զօրքով կը դիմադրէ և կը յաղթէ:

Մաքսիմիոսի յաջորդը՝ Կոստանդիանոս, 311 ին քրիստոնէութիւնը Հռովմի կայսրութեան պաշտօնական կրօնքը կը հռչակէ:

ՀԱՐՑՈՒՄՆԵՐ

Ս. Գրիգոր ո՞ւր կ'երթայ քահանայապետ ձեռնադրուելու համար: Վերադարձին ի՞նչ կը բերէ հետը: Որո՞նց հետ կուի կը բռնուի: Քանգուած կրօնաւորներ ի՞նչի կը վերածէ: Մկրտողներու թիւը քանի՞ կը հասնի: Տրդատ եւ Ս. Գրիգոր ի՞նչ աշխատանքի կը լծուին:

ԻԱ. ԴԱՍ

Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եւ Նիկիոյ ժողովը

Ս. Գրիգոր իր վերջին տարիները ճգնութեամբ կ'անցնէ։ Տրդատ Կեսարիայէն անոր Արիստակէս որդին բերել կուտայ և հօրը տեղ հովուապետ կը նշանակէ։ Քանի մը տարի վերջ, Տրդատ եւս սուրբին օրինակին կը հետեւի։

325 ին, Նիկիոյ տիեզերական ժողովը տեղի կ'ու-
նենար, Արիոսի մոլորութիւնը դատապարտելու համար։

Տրդատ և Ս. Գրիգոր ալ կը հրաւիրուին, բայց
իրենք, ծերացած ըլլալուն, Արիստակէսը կը զրկեն։

Արիստակէս ժողովի մէջ խմբագրուած Հաւատոյ
Հանգանակը առած հօրը կը բերէ։ Ս. Գրիգորը իր
կարգին ձեռք մեք փառաւորեսցուք»ը կ'աւելցնէ ա-
նոր վրայ։

Ատկէ վերջ իսպառ կ'առանձնանայ և իբր անծա-
նօթ մը կը մեռնի։

Մեր պատմիչները Արիստակէսի համար այսպէս
կ'ըսեն. «Ան իր հօրմէն աւելի բարձր կը ցուցնէր իր
վարդապետութիւնը»։

Իր մահն ալ այսպէս կը պատմուի։

Մոփայ գաւառին Արքեպոսի իշխանը քրիստոնէ-
ութեան մեծ թշնամիներէն մէկը ըլլալով, օր մը Ա-
րիստակէսէն կշտամբուած ըլլալուն համար ոխ պահած
էր։ Արիստակէս, հովուական այցելութեան ելած ըլ-
լալով գէպի այդ գաւառը՝ Արքեպոսի մարդոց կող-
մէն կ'սպաննուի։

Իր մարմինը Դարանաղեաց Թորգան աւանը կը տարուի և հօրը քով կ'ամփոփուի:

Ծանօթ.— Օրմանեան պատրիարք Յայսմաւուրքէն առնելով հետեւեալ աւանդութիւնը կը պատմէ Արիստակէսի մասին.

Արիստակէս՝ երբ Նիկիա երթալու համար Բիւթանիոս (Իզմիա) կը հասնի, այն տեղի Արիանոսները հայրապետին խեղճ տեսքը և ճգնաւորութենէ քայքայուած մարմինը տեսնելով կ'սկսին ծաղրել՝ ըսելով թէ արեւելեան եկեղեցւոյ ներկայացուցիչը հայրապետէ աւելի մշակի կը նմանի: Անոր արօր մը և զոյգ մը եզ բերելով կը հրաւիրեն ծովը հերկել: Արիստակէս՝ առանց վարանելու, արօրը և եզները կ'առնէ և ծովուն վրայ ելլելով կ'սկսի ակօսներ բանալ: Յետոյ կը դառնայ և զինքը ծաղրողներուն կ'ըսէ.

— Ես հերկեցի, եթէ դուք ալ ուղիղ հաւատք ունիք ելէք ակօսներուն մէջ սերմեր ցանեցէք:

ՀԱՐՅՈՒՄՆԵՐ

Ո. Գրիգոր իր վերջին օրերը ի՞նչպէս կ'անցնէ: Ո՞վ կը յաջորդէ իրեն: Այդ օրերուն ո՞ր Տիեզերական ժողովը տեղի կ'ունենայ եւ ո՞ւր: Հայոց կողմէ ո՞վ կը մասնակցի: Ս. Գրիգոր հաւաստմէին վրայ ի՞նչ կ'աւելցնէ: Արիստակէսի մասին ի՞նչ կը պատմուի: Ի՞նչ մահով կը մեռնի:

ԻՔ. ԴԱՍ

Վրթանէս եւ Յուսիկ

Արիստակէսի կը յաջորդէ երէց եղբայրը Վրթանէս: Վրթանէս տմուսնացած ըլլալով երկու զաւակներու հայր էր՝ Գրիգորիս եւ Յուսիկ:

Վրթանէս օր մը Աշտիշատ պատարագած միջոցին երկու հազար լեռնականներ եւ քուրմեր տաճարը կը պաշարեն զինքը սպաննելու համար, բայց ձեռքերնին կը կապուի: Վրթանէս դուրս ելլելով կ'աղօթէ անոնց վրայ եւ կը մկրտէ:

Իր օրով Վաչէեանց նահատակութիւնը տեղի կ'ունենայ: Վրթանէս անոնց տոհմը մխիթարելու համար կը հրամայէ անուննին պատարագի միջոցին յիշատակել:

Իր օրով կը գտնուին Ս. Գրիգորի նշխարները: Վրթանէսի կը յաջորդէ իր որդին Յուսիկ: Ան մանուկ հասակէն Տիրան գահամառանգին հոգածութեան տակ ապրած էր եւ յետոյ անոր աղջկանը հետ տմուսնացած:

Իր մահուան մասին հետեւեալը կը պատմուի:

Յուլիանոս կայսրը Պարսից դէմ պատերազմի գացած պահուն՝ զինքը դիմաւորող Տիրան թագաւորին իր պատկերը կուտայ օրպէսզի եկեղեցիին մէջ կախելով պաշտամունքի առարկայ դարձնեն:

Յուսիկ կը մերժէ կատարել այդ ամբարիշտ հրամանը: Տիրան վախէն բրածեծ ընել կուտայ Յուսիկ հայրապետը:

ՓԱՌԱՐԱՆՈՒԹԻՒՆ

Առաջի ԲՈՒՆՆԵՐ: Որդի Աստուծոյ, որ պատարագեալ Հօր ի հաշուսին, հաց կենաց բաշխիս ի մեզ. հեղմամբ արեան ԲՈՒՆՆԵՐ. աղաչեմք ԲՈՒՆՆԵՐ, աղորմեա՛ւ արեամբ ԲՈՒՆՆԵՐ փրկեալ հօտի.

Հոգի Աստուծոյ, որ զփառակցի Քն զխորհուրդ, իջեալ ի յերկնից, կառարես ի ձեռս մեր հեղմամբ արեան սորա, աղաչեմք ԲՈՒՆՆԵՐ, հանգստեալ մեր ճշմարտեան:

ՀԱՐՑՈՒՄՆԵՐ

Ո՞վ կը յաջորդէ Արիստակեսի: Վերանեսի երկու տղոց անունները ի՞նչ էին: Օր մը պատահեցաւ միջոցին ի՞նչ կը պատահի: Վաչեանք ի՞նչո՞ւ կը յիշատակուին պատահի մէջ: Ո՞վ կը յաջորդէ իրեն: Անոր մահուան մասին ի՞նչ կը պատահի:

ԻԳ. ԴԱՍ

Մեծն Ներսէս Պարթև

Ս. Յուսիկ երկուորեակ զաւակներու հայր էր։ Սակայն զաւակները իրենց վարքովն ու բարքովը իրեն պատիւ չէին բերեր։ Անոնք բռնի սարկաւազ ձեռնադրուած էին, բայց՝ հակառակ տառոր, անպարկեշտ կեանք մը կ'ապրէին։ Կը պատմուի թէ օր մը՝ երբ Աշտիշատի մէջ ուրախութիւն կ'ընէին, կայծակ կ'իյնայ և տեղն ու տեղը երկու եղբայրներն ալ կը սպաննէ։ Աթանազինէ զաւակ մ'ունէր որուն անունը Ներսէս էր։

350 ին՝ Արշակ թագաւորի օրով, հայրապետական գահը թափուր էր։ Արշակի և նախարարներուն պընդումին վրայ Ներսէս կը հաւանի կաթողիկոս ըլլալ։

Մեծն Ներսէս Պարթև

Ներսէս կրթութիւնը կեսարիա առած էր: Ամուսնացած էր Վարդան Մամիկոնեանի Սանդուխտ աղջկան հետ և անկէ զուակ մըն ալ ունեցած էր Սահակ անունով:

Մեծն Ներսէս ժողով մը կը գումարէ և հետեւեալ որոշումները կ'առնէ.

Ա.— Հիմնել աղքատանոցներ, որբանոցներ, ծերանոցներ, հիւրանոցներ և ուրկանոցներ: Այս հաստատութիւնները ապրեցնելու համար տուրք առնել յողովուրդէն:

Բ.— Կ'արգիլէ հեթանոսներու պէս մեռել թաղելը:

Գ.— Կ'արգիլէ ամուսնանալ մերձաւորներու հետ:

Դ.— Կ'արգիլէ արբենալ, մարդ սպաննել և այլ չարագործութիւնները:

Ե.— Կը յանձնարարէ գթասրտութեամբ վարուիլ գերիներու հետ:

Չ.— Կ'որոշէ հիմնել վանքեր, կուսանոցներ և դպրոցներէ:

Ի.— Կ'որոշէ եկեղեցականներու թիւը շատցնել:

Այս բոլոր մեծագործութիւններուն համար կը կոչուի Մեծն Ներսէս:

Մեծն Ներսէս այս գեղեցիկ գործերէն զատ թագաւորին լաւ խորհրդականն է եղած:

Բայց հսկառակ այսքան բարութիւններուն կ'ըսուի թէ օր մը՝ խնջոյքի պահուն, Պապ Թագաւորէն թունաւորուելով մեռած է:

ՀԱՐՑՈՒՄՆԵՐ

Պապ եւ Աթանգիհէ որո՞ւն զաւակներն էին: Ի՞նչ եղաւ անոնց վախճանը: Մեծն Ներսէս որո՞ւն զաւակն էր: Ո՞ւր առած էր իր ուսումը: Նախապէս ի՞նչ պատճառ կը վարէր: Ինչո՞ւ Մեծն Ներսէս կոչուած է: Ի՞նչ գործեր ըրած է: Ի՞ր մահաւան մասին ի՞նչ կը պատմեն:

ԻԴ. ԴԱՍ

Ս. Սահակ Պարթև

Ս. Սահակ Մեծն Ներսէսի միակ արու զաւակն էր։
Իր մանկութիւնն ու պատանեկութիւնը կեսարիոս և
Բիւզանդիոն անցուցած էր, միշտ ուսմամբ պարապելով։

Ս.մուսնանալով, միակ աղջկան մը հայրը եղած էր՝
Սահականուշ, և որ ամուսնացուցած էր Համագոսայ
Մամիկոնեանի հետ և որմէ թու մը ունեցած էր՝ քաջն
Վարդան Մամիկոնեանը։

Իր կինը կանուխէն մեռած ըլլալուն՝ ինքզինքը
ճգնաւորութեան տուած էր։ Վաթսուն ընկերներով
բոլորիկ կը պտտէին և ամէն կողմ աւետարանը կը
քարոզէին։

Պոսորով թագաւորը Անյուշ բերդը աքսորուելէ
վերջ թագաւորութեան մականը Վռամշապուհ իմաս-
տուն թագաւորին կը յանձնուէր։

Ս. Սահակ կաթողիկոս ընտրուելէ վերջ Տիգրոն
կ'երթայ իր պաշտօնը հաստատող հրովարտակը ստա-
նալու և միեւնոյն ատեն Պարսից Վռամ թագաւորին
իր մասին ունեցած թիւր կարծիքները ցրուելու հա-

մարտի Հոն իր պարթեւ հասակով, իմաստուն խօսքերով ոչ միայն կը յաջողի իր նպատակին հասնիլ այլեւ՝ Մամիկոնեանները Եւրդ աստիճանին կը բարձրացնէ և Համազասպ Մամիկոնեանն ալ Սպարապետ ընել կուտայ:

Բայց իր գլխաւոր և փառաւոր գործերը կ'ըլլան եռանդուն մասնակցութիւնը գրի գիւտի աշխատութիւններն ու Աստուածաշունչի հայերէն թարգմանութիւնը: Իրեն և Ս. Մեսրոպին կը պարտինք հայ եկեղեցւոյ կատարեալ հայացումը:

Այս ուրախ ու խաղաղ օրերն ալ կ'անցնին: Վըռամշապուհ կը մեռնի, իր յաջորդը՝ Թոյլ և ապիկար Արտաշէսը, ամէնուն հակակրանքը կը շահի, նախարարները կ'ուզեն զինքը անպատճառ գահընկեց ընել: Ս. Սահակ իզուր կ'աղաչէ որ ետ կենան այդ չար խորհուրդէն, որովհետեւ կ'ըսէ. «Քաւ լիցի ինծի որ իմ հիւանդ ոչխարս օտարին առողջ գայլին հետը փոխեմ»: »

Բայց այս իմաստուն խօսքերը մտիկ չեն ընել և Արտաշէսը գահընկեց ընել կուտան Պարսից թագաւորին:

Ս. Սահակ ինքն ալ գահընկեց եղած էր թագաւորին դատը պաշտպանելուն համար, և իր հայրենի աշխարհը քաշուած՝ դառնութեամբ և սրտի մորմոքով կը դիտէր անցուդարձը:

ՀԱՐՅՈՒՄՆԵՐ

Ս. Սահակ որո՞ւն գաւակն եր: Ո՞ւր առած եր իր ուսումը: Զաւակ ունե՞ր: Ի՞նչպիսի կեանք մը կ'ապրէր: Ս. Սահակ Կաթողիկոս ըլլալէ վերջ ո՞ւր կ'եքայ: Ի՞նչ գործեր կը տեսնէ: Ս. Սահակի ամենեւնի փառաւոր գործերը որո՞նք են: Ի՞նչ ո՞ւր կը հրաժարի: Նախաբարճեցուն ի՞նչ խորհուրդ կուտայ: Ի՞ր վերջին օրերը ո՞ւր կ'անցնէ:

Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱԻՈՐԻԶ ԵՒ ԻՐ ԶԱԽԱԿՆԵՐՆ ՈՒ ԹՈՌՆԵՐԸ

1. Ս. Գրիգոր Լուսավորիչ: 2. Աբիսակես: 3. Վրդանես: 4. Գրիգոր Աղաանից Կարողիկոս: 5. Յուսիկ:
6. Մեծն Ներսէս: 7. Սահակ Պարբէ: 8. Վարդան Մամիկոնեան: 9. Շուսան: 10. Հմայեայ: 11. Համազասպ:
12. Իսխան Վասակ: 13. Գրիգոր Մագիստրոս: 14. Գրիգոր Բ. Վկայաւեր: 15. Գրիգոր Գ. Պահլաւունի:
16. Ներսէս Շնորհալի: 17. Գրիգոր Գ. Տղայ: 18. Գրիգոր Ե. Քարապէտ: 19. Գրիգոր Զ. Ապիրոս:

ԻԵ. ԴԱՍ

Սուրբ Թարգմանիչները

Հայ Եկեղեցիին կոստաւեայ Հայացումը

Աստուածաշունչի և եկեղեցական գրքերու թարգմանութենէն վերջ ժամասացութիւնը հայերէն լեզուով կատարուիլ սկսաւ: Ասիկա գլխաւոր պատճառը եղաւ որպէսզի հայ ժողովուրդը չուտով ընտելանայ քրիստոնէութեան:

Երկրորդ պարագայ՝ փոխանակ ասորի կամ յոյն կրօնաւորներ հայ եկեղեցւոյ մէջ պաշտօնավարելու և քարոզելու, այս անգամ Ս. Սահակի և Ս. Մեսրոպի հասցուցած աշակերտներն էին որ կրօնաւոր կը դառնային և կը վարէին հայ եկեղեցին։ Ասոնք սուրբերու բարեփոխած ժամասացութիւնը և յօրինած շարահանները կը գործածէին։

Ս. Սահակ և Ս. Մեսրոպ որոշեցին նաեւ թէ տարուան զանազան ամիսներուն մէջ ի՛նչ տօներ և տառնց համար ինչ աղօթքներ ու շարականներ պիտի երգուին։ Այս ամէնը ամփոփեցին Տօնացոյց կոչուած գրքին մէջ։ Եւ յետոյ կազմեցին Մաշթոցը, որ կը ցուցնէ թէ ինչպէս կրօնական մը կամ աշխարհական մը պէտք է թաղել, և կամ ինչպէս եկեղեցին պէտք է օծել և այլն։

Ս. Սահակի կ'ընծայուին աւագ շաբթուան շարահանները ինչպէս նաեւ ուրիշ շատ մը աղօթքներ։

Իսկ Ս. Մեսրոպի կ'ընծայուին մեծ պահքի մէջ երգուած ապաշխարութեան բոլոր շարականները։

ՇԱՐԱԿԱՆ

Ո՞ր զարդարեցին տնօրինաբար զիմաստս անեղին, հաստատելով յերկրի բզգիւր կենդանի, եովուել բզեօս ցոր Եւրայէի, երգով քաղցրութեան հնչմամբ զԱստուած օրհնեցաւ։

ՀԱՐՑՈՒՄՆԵՐ

Գրի գիւտէն վերջ հայ եկեղեցւոյ մէջ ի՞նչ տարբերութիւն տեսնուեցաւ։ Ուրիշ ի՞նչ կարելու փոփոխութիւններ եղան։ Ի՞նչ է Տօնացոյցը։ Ո՞վ գրեց զայն։ Մաշթոցը ի՞նչ է։ Ս. Սահակ եւ Ս. Մեսրոպ ուրիշ ինչե՞ր գրած են։

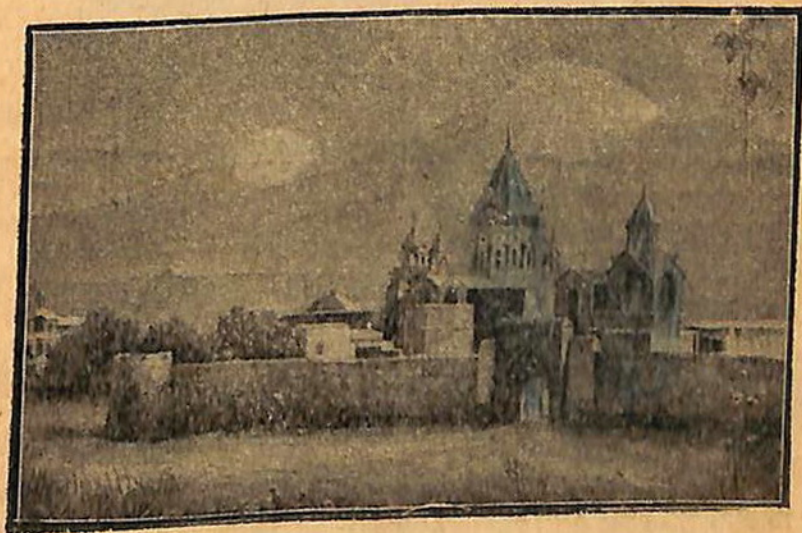
ԻՉ. ԴԱՍ

Էջմիածին իբրեւ Մայր Աթոռ

Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ խոր վերապէն ելլելէ.
Տրդատ Թագաւորը և նախարարները քրիստոնեայ
մկրտելէ վերջ, առաջին գործը եղաւ Ս. Հռիփսիմեանց
նշխարները ժողովել և անոնց վրայ վկայարան մը շի-
նել:

Այդ օրերուն Ս. Գրիգոր տեսիլքի մը մէջ Միա-
ծին Որդին կը տեսնէ՝ ոսկի մուրճը ձեռքին, որ շին-
ուելիք տաճարին տեղը ցոյց կուտար:

Ս. Գրիգոր այդ տեսիլքին համաձայն կը շինէ Էջ-
միածնայ տաճառը՝ Միւս կողմէ, երբ բոլոր հայերը
քրիստոնեայ դարձան, ժողով մը գումարեցին և Ս.
Գրիգորը հովուապետ նշանակեցին:

Ս. Գրիգոր չատ մը իշխաններու հետ կեսարիա
երթալով Ղեկնդիրոս հայրապետէն եպիսկոսապետ օծ-
ուեցաւ:

Ս. Գրիգորի շինած փառաւոր տաճարը Հայոց մայր
եկեղեցին եղաւ, որովհետեւ քրիստոնէութեան լոյսը
այս անգամ էջմիածինէն սկսաւ տարածուիլ հայկական
բոլոր գաւառները:

Ինքն ալ բնակութիւնը հոն կը հաստատէ և իբր
հովուապետ կը ղեկավարէ հայ եկեղեցին:

Էջմիածնի նմանութեամբ կը շինուին մեր բոլոր
եկեղեցիները:

Էջմիածինը մայր աթոռ ալ կը կոչուի որովհետեւ
հոն է որ նստաւ Հայոց առաջին հայրապետը:

ՇԱՐԱԿԱՆ ՍՈՒՐԻ ԷՋՄԻՍ.ՇՆԻ

Էջմիածինն ի հօրէ եւ լոյս փառաց ընդ նմա,
ձայնք հնչեցին սանդարմեաք սնդնոց:

Տեսեալ ըզլոյս մեծ հայրապետին Գրիգորի,
պատմէր ցնծութեամբ հաւատացեալ արեային:

Սկայք շինեսցուք սուրբ գիտորանքն լուսոյ, բանգի
ի սմա ծագեաց մեզ լոյս ի Հայաստան աշխարհի:

ՀԱՐՑՈՒՄՆԵՐ

Ս. Գրիգոր խոր վիրապէն ելլելէ վերջ ինչե՞ր ը-
րաւ: Տեսիլքին մեջ ո՞վ տեսաւ: Ի՞նչ կը ցուցնէր Ան:
Ս. Գրիգորի շինած եկեղեցին ի՞նչ կը կոչուի: Էջ-
միածինը ինչո՞ւ Մայր Աթոռ կը կոչուի:

ԻԷ. ԴԱՍ

Հանգստնակ Հաւատոյ

Հաւատամք ի մի Աստուած ի հայրն ամենակալ՝
յարարիչն երկնի և երկրի, երեւելեաց և աներեւո-
թից, եւ ի մի Տէր Յիսուս Քրիստոս, որդին Աստու-
ծոյ, ծնեալն յԱստուծոյ, Հօրէ՝ միածին, այսինքն յէու-
թենէ հօր. Աստուած յԱստուծոյ, լոյս ի լուսոյ, Աստ-
ուած ճշմարիտ, յԱստուծոյ ճշմարտէ՝ ծնունդ և ոչ ա-
րարած: Նոյն ինքն ի բնութենէ Հօր՝ որով ամենայն
ինչ եղեւ յերկինս և ի վերայ երկրի, երեւելիք և ա-
ներեւոյթք:

Որ յաղագս մեր մարդկան և վասն մերոյ փրկու-
թեան իջեալ ի յերկնից՝ մարմնացաւ, մարդացաւ,
ծնուաւ կատարելապէս ի Մարիամայ սրբոյ կուսէն Հոգ-
ւոյն Սրբով:

Որով էառ զմարմին, զհոգի և զմիտ, և զամենայն
որ ինչ է ի մարդ, ճշմարտապէս և ոչ կարծեօք: Չար-
չարեալ, խաչեալ, թաղեալ, յերրորդ աւուր յարուց-
եալ, ելեալ ի յերկինս նովին մարմնովն նստաւ ընդ
աջմէ Հօր. Դաւոց է նովին մարմնովն և փառօք Հօր
ի դատել զկենդանիս և զմեռեալս, որոյ թագաւորու-
թեանն ոչ գոյ վախճան:

Հաւատամք և ի Սուրբ Հոգին՝ յանեղն և ի կա-
տարեալն, որ խօսեցաւ յօրէնս և ի մարգարէս և յա-
ւատարմս: Որ էջ ի Յորդանան, քսրոզեաց յառաք-
եալսն, և բնակեցաւ ի տուրքսն:

Հաւատամք և ի միայն ընդհանրական և յոռա-
քելական եկեղեցի ի մի մկրտութիւն, յապաշխարու-
թիւն, ի քաւութիւն, և ի թողութիւն մեղաց. ի յա-

բութիւն մեռելոց, ի դատաստանն յաւիտենից, հոգւոց
և մարմնոց, յարքայութիւնս յերկնից և ի կեանսն
յաւիտենական :

ՀԱՒԱՏԱՄՔԻՆ ՄԵԿՆՈՒԹԻՒՆԸ

Որպէսզի եկեղեցւոյ մէջ հաւատքի նոյնութիւնը
պահուի Նիկիոյ մէջ ներկայ հաւատամքը կազմեցին,
որ պատարագի միջոցին բարձրաձայն կ'արտասանուի
սարկաւազին կողմէ :

Այս բանաձեւով կ'ընդունինք թէ մեր դաւանած
Աստուածը մէկ է և ամենակարող : Ան է որ ոչինչէն
ստեղծեր է երկինքն ու երկիրը, տեսանելի և անտես-
անելի բոլոր բաները :

Ճշմարիտ Աստուած է նաեւ Որդին, ծնած նոյնինքն
Հօր Աստուծոյ բնութենէն : Մարդոց փրկութեան հա-
մար Ս. Հոգիին միջոցաւ ծնաւ Ս. Կոյս Մարիամէն և
եղաւ նաեւ կատարեալ մարդ : Մեր փրկութեան համար
չարչարուեցաւ, խաչուեցաւ, մեռաւ, թաղուեցաւ և
երրորդ օրը յարութիւն առաւ մեռելներէն : Եւ յետոյ
քառասուն օր ետքը նոյն մարմնով երկինք բարձրա-
ցաւ և Հօր Աստուծոյ աջ կողմը նստաւ : Կ'ընդունինք
նաեւ թէ նոյն մարմնով դարձեալ պիտի գայ ողջերը
և մեռելները դատելու համար : Եւ Անոր թագաւորու-
թիւնը վերջ չպիտի ունենայ :

Կը հաւատանք Ս. Հոգիին որ անեղ և կատարեալ
է և կը բղխի Հօրմէն և փառակից է Որդւոյն : Ինքն է
որ ներշնչած է Հին Ուխտի մարգարէները ինչպէս
նաեւ Նոր Ուխտի առաքեալներն ու սուրբերը :

Կը հաւատանք նաեւ մէկ մկրտութեան նաեւ ա-
պաշխարութեան : մեղքերու թողութեան, մեռելներու

յարութեան, հոգիներու և մարմիններու յաւիտենական
դատաստանին, երկնքի արքայութեան և յաւիտենական
կեանքին:

Այսպէս, Հայաստանեայց եկեղեցին կ'ընդունի թէ
Հայր, Որդի և Ս. Հոգի համագոյ են, այսինքն զատ
զատ երեք աստուածներ չեն այլ մէկ Աստուած, ուրիշէ
մը ստեղծուած չեն այլ անսկիզբն և անվախճան են:

Այս երեք տնճերու միութիւնը կը կոչուի Ամենա-
սուրբ Երրորդութիւն:

ԻԸ. ԴԱՍ

Հայ եկեղեցւոյ հինգ տաղաւարները

Ա.— Ս. ԾՆՈՒՆԴ.— Ծնունդը անշարժ կերպով
կը տօնենք Յունվար վեցին: Այս տօնը Աստուածայայտ-
նութիւն ալ կը կոչուի:

Իբր մեծ տօն ութօրեայ պահք մըն ալ ունի, ինչ-
պէս նաեւ իբր նախապատրաստական օր՝ Ճրագալոյց:

Յոյներն ու Լատինները Դեկտեմբեր 25ին կը տօ-
նեն: Լատիններուն կը հետեւին Հայ Կաթողիկոսները,
իսկ Հայ Բողոքականները մեզի հետ կը տօնեն:

Անուանակոչութեան տօնը ութ օր յետոյ կը հան-
գիպի՝ Յունվար 13ին:

Ծննդեան առաւել, Ս. Պատարագէն ետքը, ջրօրհ-
նէք կը կատարուի, որ յիշատակ է Յիսուսի՝ Յովհան-
նէս Մկրտչէն Յորդանան գետին մէջ մկրտուելուն:

Բ.— ԶԱՏԻԿ.— Յիսուսի հրաշալի յարութիւնը
տեղի ունեցաւ միաշաբթի առաւօտուն, արեւի ծագ-
ման հետ:

Յիսուս իր ամենակարող զօրութիւնովը կեանքը
վերանորոգելով՝ մահուան զօրութիւնը իրմէն հեռա-
ցուց:

Յարութենէն վերջ հրաշալի երեւոյթներ ալ տեղի
ունեցան: Մեծ շարժում մը տեղի ունենալով գերեզ-
մանին կնքեալ կափարիչը ինքնին կը գլորի և գերեզ-
մանին դուռը կը բացուի: Պահապանները այս քարին
վրայ ճերմակներ հագած հրեշտակ մը նշմարելով ահ
ու դողի կը մատնուին: Հրեշտակը աներեւոյթ ըլլալէ

վերջ կ'երթան տեսածնին իրենց պետերուն կը պատմեն:

Յարութեան տօնը քրիստոնէութեան մեծ խորհուրդն ու փառաւոր տօնն է: Անոր յիշատակը հրէից Պատէքին կապուած է:

Զատիկը Մարտ 22էն մինչեւ Ապրիլ 25 եղող որեւէ մէկ կիրակին կրնայ հանդիպիլ: Աս տօնը յարութեան նախընթաց օրէն կ'սկսի և կը տեւէ 49 օր:

Տարուան յիսուսը երկու կիրակիներն ալ անոր նուիրուած են:

Յիմուցի կամ Յիսուցի.— Այս անունը կուտան Զատիկէն մինչեւ Հոգեգալուստ եղող յիսուն օրերուն: Այդ օրերը տէրունի և ուտիք են:

Զատիկէն մինչեւ Հոգեգալուստ եղող կիրակիները հետեւեալ անուններով կը ճանչցուին. Ս. Զատիկ, Կրկնագատիկ, Անթահամաւորացի կամ Կանանչ կիրակի, Կարմիր կիրակի, Երեւման խաչ եւ Ծաղկազարդ:

Կարմիր հաւկիթ.— Զատիկին սովորութիւն է կարմիր հաւկիթ ուտել, որը աւագ եշ. օրը կը ներկեն: Մեծ բարեկենդանին հաւատացեալները իրենց ուտիք կերակուրին հաւկիթով մը վերջ կուտան: Զատիկին ալ իրենց պահքը կը լուծեն դարձեալ հաւկիթով մը:

Հոգեգալուստ.— Հոգեգալուստէն տասն օր առաջ Համբարձման տօնը կուգայ:

Այս տօնը Ապրիլ 20էն մինչեւ Յունիս 3 կրնայ հանդիպիլ՝ միշտ եշ. օրերը:

Համբարձումը վիճակ ալ կ'ըսուի որովհետեւ այս օրն է որ առաքեալները Յուդայի տեղ վիճակով Մատաթիան առաքեալ ընտրեցին:

Հայ ժողովուրդը Համբարձման տօնին վիճակ հանելու սովորութիւն մըն ալ ունի զանազան երգերով և ուրախութիւններով:

Զատիկէն յիսուն օր ետքը՝ երբ առաքեալները վերնատան մէջ հաւաքուած կ'աղօթէին, ժամը իննին յանկարծ սաստիկ հնչիւն մը լսուեցաւ որ բոլոր տունը լեցուց: Յետոյ առաքեալներուն վրայ հրեղէն լեզուներ երեւցան: Անոնք ամէնքը Ս. Հոգիով լեցուած սկսան զանազան լեզուներ խօսիլ:

Ս. Հոգին անոնց շնորհք, քարոզելու կարողութիւն և զօրութիւն տուած էր:

Այս տօնը Մայիս 10էն մինչեւ Յունիս 13 կրնայ հանդիպիլ:

Հոգեգալուստը Պենտեկոստէ ալ կ'ըսուի որ յիսուներորդ օր ըսել է:

ՀԱՐՅՈՒՄՆԵՐ

Ծնունդը ե՞րբ կը տօնենք, ուրիշ որո՞նք մեզի հետ կը տօնեն: Յոյներն ու Լատինները ե՞րբ կը տօնեն. ինչո՞ւ: Ծննդեան տօնին հետ ուրիշ տօն կը տօնե՞նք:

Քրիստոսի յարութիւնը օրուան ո՞ր ժամուն տեղի ունեցաւ: Ի՞նչ հրաշալի երեւոյթներ տեղի ունեցան: Պահապանները ի՞նչ եղան: Զատիկէն մինչեւ հոգեգալուստ եղող օրերուն ի՞նչ կ'ըսեն: Կիրակիները ի՞նչ կը կոչուին: Տարուան յիսունը երկու կիրակիները որո՞ւն նուիրուած են:

Համբարձումը ե՞րբ տեղի ունեցաւ. այդ օրը Յուդայի տեղ ո՞վ առաքեալ ընտեցին: Համբարձումին ի՞նչ կ'ընեն հայ ժողովուրդը:

Ս. Հոգին ո՞ր ժամուն իջաւ առաքեալներուն վրայ: Ի՞նչ նշաններ երեւցան: Առաքեալներ ի՞նչ զնորհներ ունեցան:

ԻԹԺ. ԴԱՍ

Հինգ Տաղաւարները (շար.)

Գ.— ԱՅԼԱԿԵՐՊՈՒԹԻԻՆ կամ ՎԱՐԴԱՎԱՌ.—
Յիսուս իր աստուածային փառքը աշակերտներուն ցոյց
տալու համար անոնցմէ Պետրոսը, Յակոբոսը և Յով-
հաննէսը հետը առած Թափոր լեռը կ'ելլէ։ Աշակերտ-
ները յոգնած կը քնանան։ Երբ կ'արթնան, Քրիստո-
սը այլակերպած՝ կը գտնեն։ Անոր երեսը արեգակի
պէս կը փայլէր, իսկ զգեստները ձիւնի պէս ճերմակ
էին։ Իրեն հետ Մովսէսն ու Եղիան խօսակցութեան
մէջ էին։

Պետրոս այս հրաշալի երեւոյթը տեսնելով կը գո-
չէ. «Տէր, երեք տաղաւար չիւնեք. մէկը Քեզի, մէկը
Մովսէսին իսկ միւսը Եղիային»։ Յանկարծ լուսաւոր
ամպ մը անոնց վրայ շուք կ'ընէ և անոր մէջէն ձայն
մը հետեւեալը կ'ըսէ. «Այդ է իմ սիրելի Ուրբին, Անոր
մօիկ ըրէք»։ Աշակերտները զարհուրած, երեսի վրայ
կ'իյնան։ Քրիստոս անոնց մօտենալով կը քաջալերէ և
միեւնոյն աստի կը պատուիրէ որ իրենց տեսածն ու
լսածը ուրիշին չըսեն։

Այս տօնը Պայծառակերպութիւն ալ կ'ըսուի և
Զատիկէն իննուսուներեք օր ետքը կուգայ։

Այս տօնը Վարդաւառ ալ կ'ըսուի, որ հին հայոց
հեթանոսական շրջանէն մնացած մեծ տօնի մը անունն
է։ Այդ օրը հայոց նոր տարին ըլլալով, մեր նախնիք
ջուր կը սկսէին և աղաւնի կը թռցնէին։ Այդ սովո-
րութիւնը մինչեւ այսօր ալ կայ։

Դ. — ՎԵՐԱՓՈԽՈՒՄՆ. — Ս. Կոյսը մեռնելէ առաջ փափաքեցաւ բոլոր առաքեալները տեսնել. Միւս բոլոր աշակերտները եկած ըլլալով, միայն Հայոց առաքեալը՝ Բարթողիմէոս փափաքեցաւ գէթ Սրբուհիին գերեզմանը տեսնել. Բայց մեծ եղաւ իրենց զարմանքը երբ տեսան թէ Աստուածամօր մարմինը նոյն տեղը չէ. Յիսուս իր մայրը երկինք տարած էր:

Առաքեալները Բարթողիմէոսը մխիթարելու համար Ս. Կոյսին պատկերը տուին իրեն, որ Հայաստան բերելով հետը՝ հոն վանք մը շինեց և մէջը դրաւ:

Այս տօնը Օգոստոս 15 ի մերձ կիրակիին կը հանդիպի:

Աստուածածնայ միւս տօներն են.

Յգութիւն Ս. Աստուածածնայ, Ծնունդ, Ընծալումն, Դիւտ Գօտոյ և Դիւտ Տփոյ:

Դիւտ Տփոյ. — Կ'աւանդուի թէ Պօլսեցի յոյն վաճառականներ Պաղեստին պտտած առնենին, կը լսեն թէ Դաւիթիոյ մէկ գիւղին մէջ՝ հրեայ պառաւի մը տան մէջ, հրաշքներ կը կատարուին: Հետաքրքրութեան համար իրենք ալ հոն կ'երթան: Տանը մէջ փոքրիկ սնտուկ մը կը գտնեն որուն մէջ Ս. Աստուածածնայ լաչակը պահուած էր: Վաճառականները զայն գողնալով իրենց հետ Պօլիս կը բերեն և Ս. Աստուածածնայ եկեղեցիին մէջ կը տեղաւորեն:

Դիւտ Գօտոյ. — Ե. Դարուն Աստուածածնայ պատկանող զօտի մը երեւան կ'ելլէ, որ նոյնպէս Պօլիս տարուելով նոյն եկեղեցիին մէջ կը պահուի:

Այս երկու տօներն ալ Սիմէոն Երեւանցի կաթողիկոսի օրով է որ կը սկսին տօնուիլ:

Խաղող Օրհնէք. — Խաղողը իբր խորհրդանշան Ս. Հաղորդութեան, ամէն տեղ այս տօնին կ'օրհնուի: Տաք երկիրներու մէջ Վարդապետին կ'օրհնեն:

ՀԱՐՅՈՒՄՆԵՐ

Յիսուս իր երեք առակերսներով ո՛ւր բարձրացաւ:
Հոն ի՞նչ տեղի ունեցաւ: Պետրոս ի՞նչ գոչեց: Երկինքէն
ի՞նչ լսելի եղաւ: Այս տեղին ինչո՞ւ ջուր կը սրսկեն:

Ս. Կոյսը որո՞նք տեսնել փափաքեցաւ: Ո՞վ կը բա-
ցակայէր: Ինչո՞ւ գիտեզմանը թափուր էր: Բարթողի-
մէնսը միտքարելու համար ի՞նչ տո ին անոր. ո՛ւր տա-
րաւ եւ ի՞նչ ըրաւ:

Ինչո՞ւ խազողը կ'օրհնեն: Ե՞րբ կը հանդիպի այս
տօնը:

ՇԱՐԱՆԱՆՆԵՐ

Որ ի լերինն այլակերպեալ ցուցիւր զաստուածա-
յինն քո գորութիւնդ. զքեզ փառաւորեմք, իմանալի լոյս:

Որ ըզնառագայր փառաց քոց ցուցիւր արեգակ-
նակերպ փայլմամբ զարարածս լուսաւորեցիւր. զքեզ...:

Արասցուի երիս տաղաւարս Տեառն եւ Մովսէսի
եւ Նզիայի. եւ փառաւորեսցուի հանապազ զերբեակ մի-
ութիւնն:

Այսօր ժողովեալ սրբոցն ի միասին հրանելի ա-
ռաքեալն եւ սուրբ կուսանն, շահազգեսցուի պայծա-
ռացեալ լուցանէին ըզլապտերս իւրեանց, եւ միաձայն-
եալ առէին օրհնեալ եւ ամենաօրհնալդ ի կանայս:

Լ. ԴԱՍ

Հինգ Տաղաւարները (շար.)

Ե.— ԽԱՉՎԵՐԱՅ.— Վերացման Խաչ ալ կը կոչու-
ուի և Խաչի տօներէն ամէնէն հինն է։ Ասոր սկզբնա-
ւորութիւնը մինչեւ առաքելական շրջանը կը բարձ-
րանայ։ Խաչը՝ վերցնելու և փառաւորելու առաջին
պատիւը Յակոբոս Տեառնեղբօր առաքելին կը վե-
րագրուի որ Երուսաղէմի առաջին եպիսկոպոսը եղաւ։
Վերջէն՝ է. դարուն սկիզբը, 614 ապրիլ 10 ին,
պարսիկները Երուսաղէմի վրայ յարձակելով թէ խա-
չափայտը և թէ Յունաց պատրիարքը Պարսկաստան
գերի տարին։

Յունաց Հերակլ կայսրը (628—641) պարսիկներուն
վրայ յարձակելով թէ կենաց փոյտը և թէ պատրիար-
քը գերութենէ ազատեց։

Հերակլ մեծ հանդէսով, խաչափայտը կրկին Երու-
սաղէմ բերաւ և դաշն՝ 631 սեպտ. 14 ին, ժողովուրդին
ցոյց տուաւ։

Այս տօնը սեպտ. 14ի մերձ կիրակիին կը հանդիպի
Խաչի միւս տօներն են։

Երեւման Խաչ.— 351 ին, Հոգեգալստեան առաւօ-
տուն, երկնքի վրայ հսկայ մեծութեամբ լուսաւոր խաչ
մը երեւցաւ։ Այս երեւոյթը շատ ժամեր տեւեց։ Ե-
րուսաղէմի կիւրեղ Հայրապետը՝ այս հրաշալի դէպքին
պատմութիւնը մանրամասն գրի առած է։

Այս տօնը Զատիկէն 28 օր ետքը կը տօնէ մեր ե-
կեղեցին։

Վարագայ Խաչ.— Հռիփսիմեանց կոյսերուն թա-

դած խաչափայտին մասունքին վերերեւումն է վանայ
վարագ լերան վրայ:

Այս տօնը խաչվերացէն 15 օր ետքը կուգայ:

Գիւտ հաշ.— խաչափայտին Հեղինէ թագուհին
ձեռքով գտնուելուն յիշատակութիւնն է որ Հոկտ. 22—
23 ին կը հանգիպի:

ՇԱՐԱԿԱՆ

Որ զանաբաւ բազուկս քո ի խաչին տարածեցեր
Քրիստոս Աստուած, եւ նշան յաղբուքեան ետուր մեզ.
սովաւ գլխանս մեր պահեա:

Որ զաշխարհակեցոյց բազկատարածուքիւն խաչի
քո Քրիստոս Աստուած, գաւազան գօրուքեան ետուր
մեզ. սովաւ:

Որ զմեռեալն ի հաշակմանէ փայտին յանցանաց
կենաց փայտիւն կենագործեցեր. սովաւ....:

Տօն Գաթողիկէ.—

Ս. Գրիգորի տեսիլքին համաձայն, Միածին Որդին
ինք անձամբ իջնելով շինուելիք տաճարին հիմին տեղը
նշանակեց ոսկի մուրճով մը:

Ուրեմն վաղարշապատի Մայր եկեղեցիին՝ էջմիած-
նի հիմնարկութիւնը, Ս. Գ. Լուսաւորչի ձեռքով կա-
տարուեցաւ: Այս եկեղեցին կաթողիկէ եկեղեցի Սրբոյ
տարուեցաւ: Այս եկեղեցին կաթողիկէ եկեղեցի ալ կը
էջմիածնի, կամ՝ Հայոց Ընդհանրական եկեղեցի ալ կը
կոչուի:

Ս. Գրիգոր էջմիածնայ հիմը ինք դրած ըլլալուն,
կաթողիկէ էջմիածնայ տօնը կանխող շաբաթ օրը ի
պատիւ Իրեն՝ իր տօնը կը կատարուի:

Հայ եկեղեցին Ս. Գրիգորի կեանքին երեք դըր-
ւագներն ալ կը տօնէ, որոնք են. Մուսն ի վիրապն,
վիրապէն ելլելը և Նոխարներու Գիւտը:

Եկեղեցւոյ տօն կը նկատուին նաեւ Նոր Կիրակին, Աւխարհամասրան Կիրակին, Էջմիածնայ եւ Տապանակի տօները, ինչպէս նաեւ Շողակաթը եւ Խաչի Նաւակասիփը:

Աստուծոյ զատ Խաչվերացի շաբթու Գշ. Դշ. և Եշ. օրերը Հեղինէ Թագուհիին Երուսաղէմի մէջ յինս Ս. Յարութեան, Ծնունդի, Համբարձման և Ս. Աստուածածնայ տաճարներուն նաւակատիքներն են:

Ծնունդի շաբաթապահքը կանխող չորս տօները աւագ կը կոչուին, որոնք են Ա.— Դաւիթ մարգարէ և Յակոբ առաքեալ. Բ.— Ս. Ստեփաննոս նախալըկայ. Գ.— Պօղոս և Պետրոս առաքեալներ. Դ.— Որդւոց Որոտման՝ Յովնանէս աւետարանիչ և Յակոբոս առաքեալ:

Աստուծոյ եկեղեցիին աւագ տօներն են որոնց յիշատակը մեծ հանդիսութեամբ կը տօնէ Հայ եկեղեցին:

Զատիկը կանխող շաբթուան բոլոր օրերն ալ աւագ կը կոչուին:

ՀԱՐՅՈՒՄՆԵՐ

Խաչը փառաւորելու առաջին պահիւր ուրուց կը վերագրուի: Ո՞ր կայսրն է որ Խաչափայտը գերութեան ազատեց: Երեւման Խաչը ե՞րբ կը տօնենք եւ ի՞նչ գիտես այդ տօնի մասին: Ո՞վ գրած է անոր պատմութիւնը:

Ո՞ւր կը գտնուի Վարագ: Ի՞նչ գտնուեցաւ այդ լեռան վրայ: Ո՞վ թաղած էր զայն:

Խաչափայտը ո՞ր թագուհիին ձեռքով գտնուեցաւ:

ՀԱՅ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ՄԷՋ ԳՈՐԾԱԾՈՒԱԾ ԳՐԳԵՐԸ

Հայ եկեղեցւոյ մէջ սրբազան խորհուրդները կը կատարուին իրենց յատուկ արարողութիւններով: Այդ խորհուրդները քանի մը գրքերու մէջ ամփոփուած են որպէսզի հայկական բոլոր եկեղեցիներուն մէջ միաձեւ և համաձայն կատարուին:

Ա. ԺԱՄԱԳԻՐՔ. — Օրուան մէջ որոշուած ժամերու պաշտամունքին կարգը կը բովանդակէ:

Բ. ՇԱՐԱԿԱՆ. — Տէրունի, սրբոց և պահոց նշխիրուած և այդ օրերը պանծացնող հոգեւոր երգերու հաւաքածոն է:

Գ. ԶԱՇՈՅ. — Տարուան բոլոր օրերուն համար Հին և Նոր Կտակարաններէ ընտրուած ընթերցումներու գիրքն է:

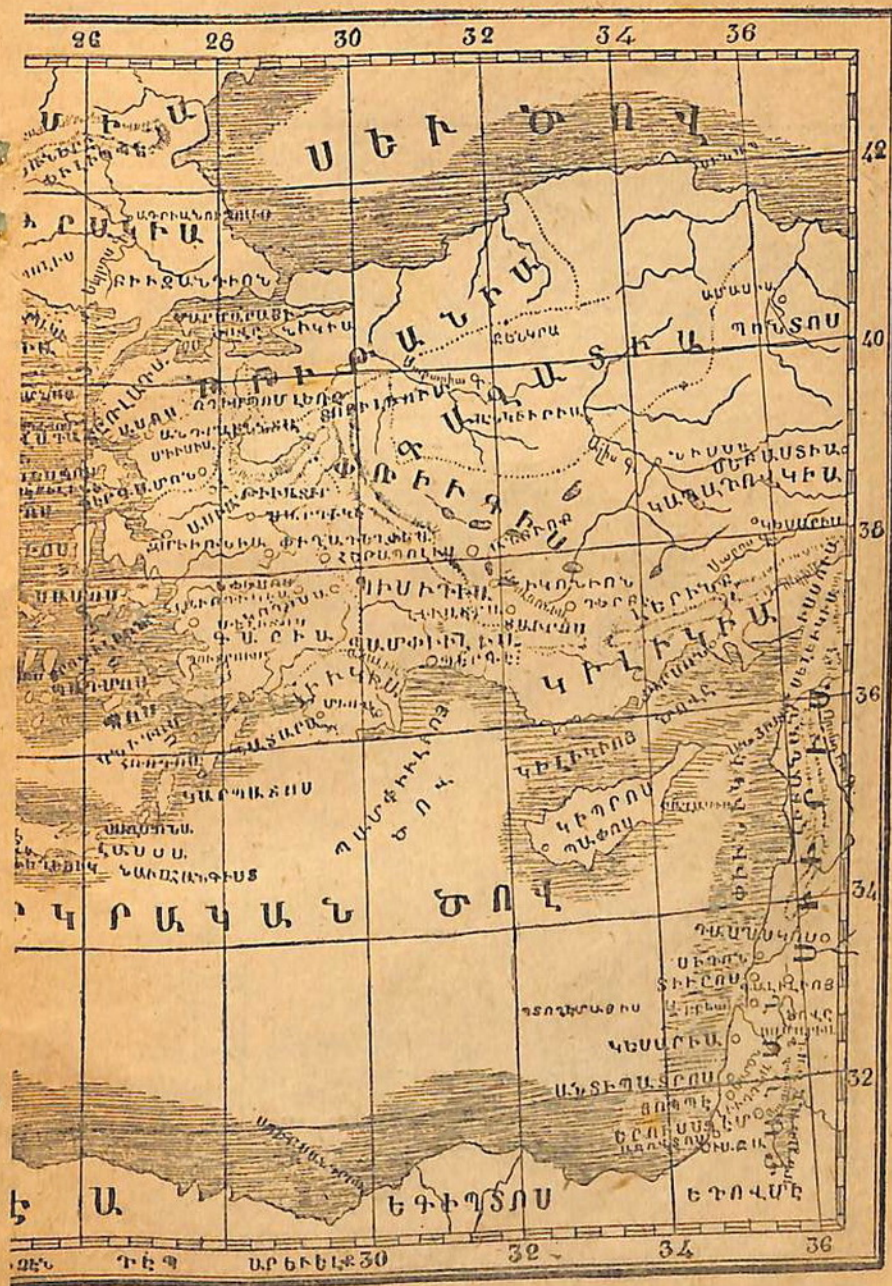
Դ. ՏՕՆԱՑՈՅՑ. — Ինչպէս իր անունէն ալ յայտնի է, տօնի օրերուն ամէն օրուայ շարքը ինչպէս նաեւ այդ առթիւ երգուելիք շարականները. սաղմոսները և այլ ընթերցումները կը ցուցնէ:

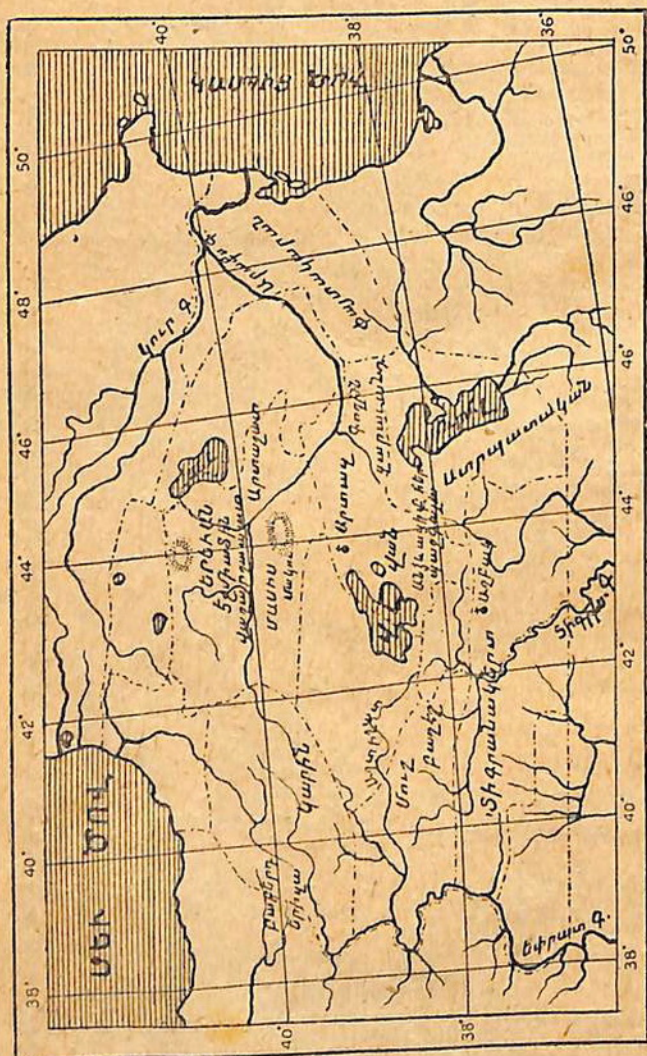
Ե. ՄԱՇՏՈՅ ԵՒ ԾԻՍԱՐԱՆ. — Խորհուրդներու վերաբերեալ պաշտամունքին կարգաւորութիւնը և արարողական և ծիսական խրատները կը բովանդակէ:

Զ. ՊԱՏԱՐԱԿԱՄԱՏՈՅՑ ԿԱՄ ԽՈՐՀՐԴԱՏԵՏՐ. — Ս. Պատարագի խորհուրդին վերաբերեալ աղօթքներու գիրքն է:

Է. ՏԱՂԱՐԱՆ. — Շատ մը հոգեւոր տաղեր և երգեր, ինչպէս նաեւ Ս. Պատարագի երգեցողութեան մասեր կը բովանդակէ:

Քարեկ Հայրուսանի — Առաքելական ժողով

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

	էջ
Նմանութի նամբուն վրայ	5
Թովմաս Առաքեալ. Յիսուս բ. անգամ կ'երեւայ	8
Համբարձումը	11
Ս. Հոգիին գալուստը	14
Ս. Ստեփաննոս նախավկայ	16
Եթովպացի զօրավարին դարձը	18
Պօղոս Առաքեալ	20
Պօղոս իր կեանքը կը պատմէ Ագրիպասին	22
Կուռնելիոս Հարիւրապետի եւ Պետրոսի տեսիլները	25
Հալածանքներ	27
Ներոնի հալածանքները	30
Հին Ուխտի վախճանը	30
Եկեղեցիին յաղթանակը	32
Առաքեալներու ձգած գրութիւնները	34
Հայոց Առաքեալները	35
Ս. Թադէոս Առաքեալ	38
Ս. Բարբողիմէոս Առաքեալ	40
Քրիստոնէութիւնը մեր մեջ մինչեւ 300 թուականը	42
Եկեղեցի	44
Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ	47
Գրիգորի բնոյթի մութիւնն ու պատիժը	50
Տրդատի դարձը	53
Հայ ժողովուրդի մկրտութիւնը	56
Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եւ Նիկիոյ ժողովը	58
Վրդանէս եւ Յուսիկ	60
Մեծն Ներսէս Պարթեւ	62

Ս. Սահակ Պարբեւ	64
Հայ Եկեղեցիին կատարեալ Հայացումք	67
Էջմիածինն իբրեւ Մայր Աթոռ	69
Հանգանակ Հաւոսոյ	71
Հայ Եկեղեցւոյ ճինգ տաղաւորները	74
”	77
”	80
Տօն Կաթողիկէ	81
Հայ Եկեղեցւոյ մէջ գործածուած գրեք	83
Աշխարհացոյց առաքելական երջանի	84
Քարսէս Հայաստանի առաքելական երջանին	86

Վ Ե Ր Զ

ԳԱՍ Հիմնարար Գիտ. Գրադ.

220035198

Նոյն Հեղինակէն լոյս տեսած են.

A 35198

ԿՐՕՆԲ Ա. ԳԻՐԲ ՀԻՆ ՈՒԽՏԻ	ԳԻՆ 15 Ե.Գ.
» Բ. » ՆՈՐ ՈՒԽՏԻ	» 20 »
» Գ. » ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ՇՐՋԱՆ	» 23 »
» Դ. » ՀԱՅ ԵԿԵՂԵՑԻ	» 27 »
» Ե. » ՊԱՏՄ. ՀԱՅ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ	» 36 »

ԳԻՆ՝ 23 Ե.Գ.

Գիմել՝

Mme. Nevarte H. Hovhannessian,
No. 66, Rue de la Mosque,
Héliopolis (Egypte).

PRINTED IN EGYPT
BY
SAHAG - MESROB PRESS
25 SH. TEWFIK, CAIRO.